

CULTURA CREȘTINĂ

Revistă lunară. Redactor: Dr. Victor Macaveiu.

Anul IX.

Aprilie—Iunie 1920

Nr. 4—6.

SUMARUL:

- ACTUALITĂȚI: Dr. Victor Macaveiu: Socialiștii noștri.
PAGINI DE ISTORIE: Dr. Ioan Ferent: Istoria catolicismului în Moldova (I.)
CHESTIUNI DE TEOLOGIE: VM: Poruncile bisericești. Iosif Sângeorgean: Intratul cel mic și Intreitsfântul.
INSEMNĂRI: Aranjarea situației materiale a preoțimii noastre (vm.). ...ca toți să fie una (M. Theodorian-Carada). La alții și la noi. (I. Georgescu).
CRONICĂ: Vizitația canonică a Preasfințitului episcop Iuliu de la Gherla. (Tellus). Institutul Oriental din Roma. (Tellus). Donațiunea episcopului de Lugoj. (vm.). Legăturile oficiale cu Vaticanul (m.). Instrucția și educația religioasă a tinerimii noastre din școlile secundare. (vm.).
CĂRȚI, REVISTE, ZIARE: „Convorbiri științifice“ a. III. (m.). Alexandru Lupeanu: „In pragul vremii“, etc.

Bla j.

Tipografia Seminarului teologic gr.-cat. 443—20.

Comitetul de editură și redacție.

Dr. Ioan Bălan, Dr. George Bob, Ioan Boroș, Dr. Nicolae Brânzeu, Dr. Alexandru Ciplea, Dr. Ioan Coltor, Dr. Elie Dăianu, Dr. Ioan Ferent, Dr. Anton Gabor, Dr. Ioan Georgescu, Dr. Victor Macaveiu, Dr. Tit Malaiu, Dr. Dumitru Manu, Dr. Isidor Marcu, Dr. Ioan Marienescu (Magyar), Dr. Gheorghe Miculaș, Dr. Alexandru Nicolescu, Dr. Zenovie Păclișanu, Septimiu Popa, Ștefan Roșianu, Dr. Alexandru Rusu, Dr. Ioan Sâmpăleanu, Dr. Augustin Tatar.

CULTURA CREȘTINĂ

Revistă lunară. — Redactor: Dr. Victor Macaveiu.

Redacția și administrația: Blaj (Transilvania).

Actualități.

Socialiștii noștri.

Dintr'un complex de împrejurări, ale căror cauze sunt tot așa de multiple, s'a ivit, mai întâiu în țerile industriale, tendința de a se grupa, într'o asociație proprie, toți aceia cari, muncind cu brațul ori cu palma, credeau că pe calea organizației, a unirii forțelor, vor putea să-și asigure un traiu și o situație demnă de oameni. — Teoreticiani au venit pe urmă și au formulat în scris, prin operele lor, doctrina așa numită socialistă, motivându-o în originea ei, indicându-i căile de dezvoltare și țelurile, scopurile, cercând să arete și puțința punerii în practică a ideilor socialiste.

Având ca idee de origine: organizarea în vederea unei lupte *pur economice*, asociația „proletarilor“ manuali a devenit cu timpul o puternică asociație politică, profesând și o doctrină politică cu consecința firească a constituirii într'un partid politic: partidul social-democrat.

Și, cum aceasta asociație prescindea dela interesele național-etnice ale singuraticilor muncitori, — urmând lozincei: Proletari ai tuturor țerilor, uniți-vă! — social-democrația luă caracterul unei asociații internaționale, ale cărei legi și norme de viață și de tactică se hotăriau în congresele social-democrate internaționale.

Etapele evoluării doctrinei și idealelor socialdemocrației sunt marcate prin cele trei „Internaționale“: I-a, a II-a și mai nou a III-a Internațională, cătră care tinde astăzi o parte a socialdemocrației în unele țeri.

Singuraticile etape de dezvoltare se caracterizează atât prin diferența mijloacelor de luptă, cât și prin modificarea

treptată a idealelor, spre care tinde, după vremuri, social-democrația.

Dela propaganda politică făcută cu mijloace „parlamentare” ori făcută cu mijloace științifice, dela teoria „plus-valorii”, a lui Carol Marx, s'a ajuns astăzi la — limbajul plin de ură și demagogie al presei celei mai ațișătoare, la alegerea fără de scrupule a tuturor mijloacelor de propagandă, s'a ajuns astăzi la o totală pervertire a judecății față de toți aceia, cari nu se chiamă: „muncitori”. — Iar dela idealul: de a ușura soarta proletariatului, de a asigura pacea în societatea omenească, în special, de a restitui armonia între cei bogați și între cei săraci, între „capitaliști” și între muncitorii „proletari” — s'a ajuns astăzi, în unele țeri, la — bolșevism, la stăpânirea sovietelor muncitorești, nu la armonizarea și împăcarea claselor sociale, ci la absolutismul proletaristic, la lupta de clasă cea mai unilaterală și mai fără de restricții, la principiul dreptului *celui mai tare* și mai bine organizați!

În aceasta perspectivă, a evoluării de până azi, chestiunea muncitorească nu poate fi privită, *de cât cu cea mai mare îngrijorare* pentru proxima și viitoarea dezvoltare a statelor și a culturii omenești în general.

* * *

La noi, în România întregită, chestiunea socialistă este de origine recentă.

Până la unirea noastră, a tuturor, într'un singur stat, numărul socialiștilor, cari trăiau în capitala și în câteva mici centre industriale *ale vechiului Regat*, eră destul de neînsemnat. Iar de atitudinea socialiștilor din *teritoriile alipite* noi, intelectualii români, nu aveam absolut nici un prilej să ne preocupăm; pentru că 1. între muncitorii industriali de aci Români erau în număr disparent și 2. fiindcă asupra legislativei și asupra mersului afacerilor statului — fie Ungaria, fie Austria veche (Bucovina!) — noi nu aveam faptice aproape nici o ingerință. Cel mult, îmi aduc aminte, de oarecari simpatii ale partidului național, în chestiunea votului universal și a altor câtorva puncte democratice din programul socialist.

Abia eu prilejul adunării dela 1 Decembrie 1918 din Alba-Iulia, ne-am dat samă, că va trebui să luăm în calcul, pentru cazul unirii cu România veche, și mișcarea socialistă. Mișcare, ce avea să câștige în importanță prin creșterea nu-

mărului de muncitori adăpostiți între granițele unuia și aceluiaș stat, dat fiind și sentimentul de solidaritate între membrii, apoi mijloacele de propagandă ale socialiștilor, la cari se mai adaugă și lipsa de organizație a altor partide. — Acestei situații a faptelor se datorește că la alegerile parlamentare, și mai ales la cea din Iunie c., socialiștii și-au fixat o mulțime de candidaturi — câteva cu rezultat! — și că sate întregi de țărani au votat, pe alocurea, cu candidatul socialist.

* * *

Urmărind cu atențiune tactica socialiștilor noștri, vedem că curentele mișcării socialiste din alte țeri nu s'au oprit și nu se opresc la hotarele țerii noastre, ci deodată *cu ideile*, pentru cari nu există — vază, nu arareori socialismul internațional știe să strecoare în țară, prin agenții săi, și *mijloacele potrivite* și necesare oricărei propagande: bani, fie în ruble dela bolșevici, fie în coroane dela unguri, ori chiar în lei, din tezaurul românesc dela Moscva! Iară demonstrațiile socialiste și grevele — aceasta armă a socialismului, de carea se folosește pentru a presiona statul și a influența opinia publică în favorul pretențiilor formulate din caz în caz de către diferitele categorii de muncitori — aceste greve se țin lanț. Așa că abia este zi, carea să nu-și aibă greva sa. Nulla dies sine — greva, în România-Mare!

Observatorul cât de puțin atent va mai găsi încă un amănunt vrednic de reținut, în mișcarea muncitorească dela noi, anume că, în dosul propagandei socialiste — cu tot internaționalismul ei aparent — se ascunde și o tendință naționalistă, mai bine spus: *șovinistă*, la aceia dintre muncitorii organizați cari, născuți unguri, nu pot totuș uită stăpânirea de odinioară a limbii ungurești preste unele plaiuri ale României întregite.

* * *

Că mișcarea socialistă prezintă oare o *primejdie* pentru Țara românească — o primejdie mai mică ori mai însemnată, apropiată ori numai pentru viitorul mai depărtat, asupra acestor întrebări părerile oamenilor pot fi împărțite. În orice caz ea constituie un obiect de preocupare tocmai a zilelor acestora pentru legislativa noastră, dovadă legea dlui ministru Trancu-lăși pentru reglementarea conflictelor de muncă. Întru cât aceasta lege este ducătoare la scop, nu se ține de noi să o

constatăm. Ea privește însă numai o latură foarte mică a chestiunii muncitorești și ea nu va pune — singură — nici decât stavilă dezvoltării ce aceasta mișcare muncitorească poate să o iee, spre răul țerii românești. De aceea trebuie să ne gândim la măsuri mai radicale, la măsuri, cari să atace problema socialistă în însăș rădăcina ei. — Cu legi polițenești și — vorba dlui Iorga, dintr'un recent articol din „Neamul Românesc“ — „pe calea statisticei și a mecanicei, a logicei pure și a metafizicei sociologice“, armonizarea diferențelor dintre capital și muncă „nu se va ajunge nici odată!“

În definitiv, care este rădăcina problemei socialiste?

În prima linie, ea este o problemă de natură economică, ce se învâрте în jurul bunurilor materiale ale acestei vieți, din cari unii sunt părtași într'o măsură mai mult decât necesară, iară alții — mor de foame. Și, sub acest punct de vedere, vom recunoaște și noi că în dezvoltarea economică modernă sunt atâtea anomalii, atâtea momente nesănătoase și nefirești, în cât conflicte trebuie să se deslănțuiască.

Invențiile multe de mașini, pe cari numai capitaliștii și-le pot procura, fac cu neputință concurența lucrătorilor cu brațul. Înșăș concurența ce și-o fac între ele fabricele, cu nizuința de a reduce simbria zilnică, de a prelungi ziua de lucru, de a înlocui pe muncitorii bărbați cu femei ori chiar cu copii cu simbria mai mică, — atâta de mult, pe cât numai permit legile statului — diversele crize economice provocate de supra-producția mărfurilor în vreme de pace, specula cu mărfurile în vreme de războiu, exploatarea fără de milă a muncitorilor, prin lipsa precauțiilor pentru apărarea vieții și a sănătății lor, la cari toate mai putem adauge tratamentul dur din partea inspectorilor de lucrări în ateliere — toate acestea la oaltă, fac ca, patron și muncitor, să se privească față în față, nu ca colaboratorii unei opere menite spre a acoperi diverse trebuințe ale progresului omenirii, ci ca dușmani neîmpăcați. — De câteori tonul aspru, tăios, ofensator pe care cutare inspector de atelier — având altfel pretenții de cultură în societate! — ține că e bine ori chiar necesar să-l folosească față de muncitorii săi, nu a dus, mai mult decât tonul strident al sirenei ori ca întreg zurăitul mașinei fabricii, la o tâmpire și nepăsare, la neadevăr, la deprimarea sentimentului de onoare ori la o îndârjită crâșnire de dinți a supusului?

Nu este evident, după toate acestea, că mișcarea muncitorească își are și ea justificarea sa, că noi nu trebuie să vedem într'ânsa numai șarlatanerie, cel puțin din punctul de vedere al marelui mulțimi — deși poate în fruntea acestei mișcări se găsesc mulți inși, de cea mai rea credință, mulți exploataatori și paraziti ai mișcării socialiste, deși mișcarea însăși, în stadiul ei actual, cuprinde multă exagerare, multă unilateralitate, mult element de disarmonie socială?

Și aci venim la al doilea element, la *elementul religios-moral*, asupra căruia trebuie să se stăruiască mai presus de toate, când e vorba de rezolvirea mișcării muncitorești, rezolvire carea trebuie să se facă în direcția unei vindecări, în direcția unei îndrumări sănătoase a acestei mișcări. Decât, aceasta vindecare nu se poate face decât cu remedii, cari țin samă și de cealaltă cauză, mai adâncă, a conflictului dintre capital și muncă, remedii, cari să vindece *sufletul bolnav* al societății omenesti moderne: prea mult stăpânește astăzi între oameni duhul egoismului, duhul materialist, care face ca oamenii de astăzi să se preocupe, mai presus de toate, de bunurile materiei, să alerge numai după averi și plăceri, să calce legile dreptății, să negligeze porunca iubirii și milei: cei bogați exploatând cât mai mult pe muncitorii lor, iar aceștia privind numai cu ură și cu invidie la patronii lor! — Ceeace este nesănătos și anormal în viața economică modernă își găsește explicarea sa, mai ales, în părăsirea principiilor *religioase și etice*, ale învățaturii creștinești.

Prin urmare o revenire la aceasta învățătură, o accentuare și o valorificare cât mai puternică a codului moral al creștinismului, o traducere în viața publică și privată a legilor etice ale creștinismului, numai acestea ne vor da deslegarea satisfăcătoare a chestiunii sociale.

Oricât de puțin obișnuită pentru publicul nostru este aceasta constatare și concluzie — Dl Iorga, comentând discursul unui deputat care a vorbit „ca un creștin“, o numește: „o nouă religie“, spre carea ea „spre singurul liman s'ar putea totuș ca frământările noastre sterpe să mâne lumea“ — nu trebuie să se uite că, acum 19 veacuri, aceasta „nouă“ și, totuș, așa de veche religie a putut regenera lumea de atunci — și erau și atunci rele sociale! — că și astăzi creștinismul cere și pretinde respectarea principiilor veșnice de drept și dreptate, de egalitate înaintea lui Dumnezeu, de constien-

țiositate, de iubire și milă, atât pe sama celor mari și bogați, cât și pe a celor desmoșteniți ai societății omenești.

Nu trebuie să se uite, că chiar creștinismul *ca religione*, cu accentuarea transcendentalului, a supranaturalului, cu idea unei vieți și a unei resplățiri viitoare, constituie *adevrata temelie* a deslegării problemei sociale.

Fără de a tăgădui însemnătatea operei sociale, ce trebuie dezvoltată acl-pe pământ atât din partea statului, cât și din partea bisericii, ori din partea societății omenești — printr'o legislație socială, prin diverse instituții umanitare etc. — nu trebuie să uităm că — „nu avem acl cetate stătătoare...”

Atunci când aceasta idee va intra în convingerea tuturor, când lumea și la noi în țară își va de samă, că creștinismul singur face cu puțință deplina armonie socială, că evangelia normează mai pe sus de orice altă doctrină atât câștigarea, cât și stăpânirea și folosirea averii, atunci când ne vom da samă, în sfârșit, că omul pe pământ are și o altă destinație, decât ca să fie un dobitoc, rob al câștigării de avere, care să nu cunoască de cât brazda ogorului, în care într'o bună zi să succombeze sub povara muncii ce o face, atunci vom fi *pe calea cea adevărată* a resolvării problemei socialiste.

Acel partid politic „burghez”, care va lua în programul său aceste principii și va lucra sincer pentru înfăptuirea lor, *acela va asigura mai bine existența României mari împotriva socialismului internațional*

Dr. Victor Macaveiu.

Pagini de istorie.

Istoria catolicismului în Moldova. Epoca teutonă.

I. Cavalerii teutoni.

În drumul său plin de avânt spre cetatea sforțării creștine, Frideric Barbarossa dispăre, la 10 Iunie 1190, în undele reci ale râului Selef (Kalykadnus), în Cilicia. Nobilul său fiu, Frideric de Suabia, luând conducerea oștirilor germane, ajunge în Octomvrie 1190, în fața orașului Accon (Ptolemais, Saint-Jean d'Acre), ocupat de sultanul Saladin. Grea eră impresu-

rarea cetății din pricina foamei și a molimei, cari secerau în fiecare zi mulțime de cruciați. Spre a veni în ajutorul celor istoviți de boală, câțiva burghezi din Bremen și Lübeck iau pânzele dela corăbii și fac corturi din ele pentru adăpostirea și îngrijirea sărmanilor bolnavi, înjghebând totodată, din îndemnul și cu sprijinul piosului Frideric de Suabia, o *reuniune de bărbați distinși, însărcinați cu îngrijirea bolnavilor din oastea cruciată a Germanilor*. În nădejdea apropiatei desrobiri a Ierusalimului, *spitalul german din fața cetății Ptolemais* primește numele de *Domus hospitalis Sanctae Mariae Teutonicorum in Ierusalem*. În fruntea spitalului stătea capelanul lui Frideric de Suabia. Reuniunea spitalului german se organizează în curând pe baza regulilor împrumutate dela ordinul Ioaniților. Printr'o bulă specială, din 6 Februarie 1191, papa Clemens al III-lea (1187—1191) ridică reuniunea spitalului teuton la rangul de *ordin* propriu zis și de sine stătător, înzestrându-l totodată cu diferite privilegii. Scopul ordinului-eră numai îngrijirea bolnavilor. În fruntea lui stătea un preot.

Germanii însă nu erau mulțămiiți cu atâta; ei voiau pentru ordinul lor o activitate mai întinsă. Planul unei reforme fû conceput la 1197, când o mulțime de episcopi și principii germani sosiră la Accon cu gânduri de sfântă cruciată. Membrii ordinului teutonic trebuiau să fie nu numai *călugări* însărcinați cu grija bolnavilor, dar și *ostași* distinși, pentru a putea duce războiul sfânt împotriva dușmanilor crucii; în fruntea lor trebuia să fie nu un preot, ci un călugăr laic, un *general* în adevăratul înțeles al cuvântului. Reforma se aduse în curând la îndeplinire. Ordinul sanitar deveni un ordin de *călugări-cavaleri sau monahi-ostași*¹⁾, peși sub jurisdicția unui măestru (*magister*), numit mai pe urmă mare-măestru. Scopul principal e lupta cu armele împotriva necredinței, -- îngrijirea bolnavilor rămânând pe treapta a doua, mai mult ca un mijloc subordonat scopului principal. Pentru a-și putea forma o adevărată disciplină și organizație militară, ei primesc regulile fundamentale ale Templierilor²⁾, obligându-se, bineînțeles, la

¹⁾ Nu „ordin preotesc de cavaleri“, nu „ordin de preoți-ostași“ sau „ordin de preoți cavaleri“ -- cum vrea Dr. Atanasie M. Marienescu, Negru Vodă și epoca lui, în Anal. Acad. Rom. Ser. II. tom. XXXI. Mem. Sect. ist. (București 1909) 530 1.

²⁾ Dr. G. Schnürer, Die ursprüngliche Templerregel (Freiburg i. Br. 1903) 1-2.

cele trei voturi călugărești, pe cum și la jurământul de cavaleri ai credinței creștine. Uniforma lor e mantaua albă cu crucea neagră. Papa Inocențiu al III-lea (1198—1216) aprobă definitiv noul ordin cu regulele sale la 19 Februarie 1199, luându-l sub ocrotirea sfântului Scaun. Numele lor obișnuit e *Ordo equitum Teutonicorum*, ordinul cavalerilor teutoni¹⁾. „Ei purtau, peste armură, o manta albă cu crucea neagră; un sac de paie eră așternutul lor; se mulțămiau cu o hrană proastă și, în timp de pace, își petreceau vremea cu exerciții religioase“²⁾, deprinderi militare, clădiri de cetăți (burg-uri) și lucrarea pământului. O muncă nepregetată îi mână tot înainte.

Dela 1199 până la 1291, reședința principală a ordinului teuton e la Accon. Întâiul mare măestru, Henric Walbott (1199—1200), s'a luptat până la moarte împotriva Saracenilor; însemnătatea ordinului crescû sub Otto de Kerpen (1200—1206); Hermann de Balk (1206—1210); al treilea mare-măestru, murî în urma rănilor primite într'o împotriva păgânilor. Cel mai însemnat bărbat din epoca întăia a cavalerilor teutoni e, fără îndoială, Hermann de Salza din Turingia (1210—1239), al patrulea în șirul marilor-măestri. Superior înțelept, prudent și plin de iubire pentru ai săi, Hermann de Salza ridică ordinul la mare înflorire, dându-i un avânt puternic spre fapte mari, avânt ce a stors nenumărate privilegii atât dela capul bisericii cât și dela cel al împărăției. Cavaler viteaz, cum s'a dovedit pe malurile Nilului la cucerirea Damiettei (1219), el eră și un mijlocitor iscusit, un împăciuitoar căutat și un sfetnic iubit de papa și împăratul. Un lucru i-se poate impută: eră cam egoist, nu pentru sine, ci pentru ordinul său, cu care-și identificase existența și menirea. A murit, după o vieață de muncă neîntreruptă, la Salerno, 20 Martie, Dumineca palmierilor, 1239. Sub dânsul, Ardealul și părțile de dincoace de Carpați au ajuns în contact cu ostașii ordinului teuton, lăsând ourmă neștearsă în istoria catolicismului între Români³⁾.

¹⁾ Numiri mai lungi oficiale: „Cruciferi hospitalis S. Mariae Teutonicorum Ierusalymitani“, „Fratres domus hospitalis S. Mariae Teutonicorum in Ierusalem“.

²⁾ Radu Rosetti, Despre Unguri și episcopiile catolice din Moldova în Anal. Acad. Române Ser. II. tom. XXVII. Mem. Sect. ist. (București 1905) 259.

³⁾ Izvoarele și bibliografia privitoare la Cavalerii teutoni la Dr. I. Marx, *Lehrbuch der Kirchengeschichte* 2—3 (Trier 1906) 423 și la Dudik O. S. B., *Deutscher Orden*, în *Wetzer und Weltes Kirchenlexicon*³ III- (Freiburg i. Br. 1834) 1591—1603.

II. Așezarea cavalerilor teutoni în Ardeal.

Așezarea cavalerilor teutoni în Ardeal stă în legătură cu năvălirile Cumanilor în această țară. Barbarii aceștia, frați și moștenitori ai Pacinaților, având Moldova și Muntenia în stăpânirea lor, alcătuiau o permanentă primejdie pentru regatul vecin al Ungariei. Isovoarele ni-i arată năvălind în Ardeal și de aici în Țara Ungurească în mai multe rânduri încă pe vremea lui Ladislau I cel Sfânt (1077—1095), ca să trecem cu vederea invaziile lor anterioare. Ladislau îi bate cumplit în Banat, nu departe de Timiș, lângă pârăul „Poganis“, și apoi lângă Dunăre, în părțile Orșovei.¹⁾ Cu prizonierii de război, Sfântul Ladislau populă regiunea între Tisa și Zagyva, lazigia de astăzi, luând toate măsurile pentru încreștinarea lor.²⁾ Bătute pe la 1122 de împăratul bizantin Ioan Comnenul, horde număroase de Cumani se adăpostesc în Ungaria de sud-vest, unde Ștefan al II-lea (1114—1131), regele Ungariei, îi primește în țară, așezându-i între Dunăre și Tisa, în ținutul numit de atunci „Cumania Mică“, probabil în opoziție la „Cumania Mare“, care se întindea dela fluviul Ural și Marea Caspică până în Dunăre și Carpați.³⁾ Cu aceasta însă n'au încetat invaziile cumane prin trecătorile Carpaților, astfel că regii Ungariei se vedeau siliți a lua măsuri serioase pentru a pune stavilă incursiunilor cumane.

Una din aceste măsuri e chemarea Sașilor, sub Géza al II-lea (1141—61), și înființarea provinciei săsești a Sibiiului. Descălecarea cavalerilor Ioaniți în Ungaria, cu sediul principal în Strigoniu, sub domnia aceluiaș rege, a avut acelaș scop ca și tendința de a creă o populație deasă la marginile țării.⁴⁾ Tot acestei tendințe se datorește, cel puțin în parte, și așezarea Săcuilor la hotarul dinspre Moldova al Ardealului. Toate aceste precauțiuni însă ar fi fost zădarnice, dacă nu s'ar fi închis trecătorile cari dădeau în Țara Bârsei: s'ar fi apărât cele două aripi ale frontului carpatin, lăsându-se în părăsire centrul, care eră cel mai expus invaziunilor cumane.

¹⁾ Dr. Aug. Bunea, *Incercare de istoria Românilor*, ed. Acad. Rom. (București 1912) 124.

²⁾ Weber, *Kumanen*, in *Wetzer und Welte's Kirchenlexikon*⁸ VII (Freiburg 1. Br. 1891) 1242—3.

³⁾ Idem, *ibid.* col. 1243.

⁴⁾ Dr. Nic. Pfeiffer, *Die ungarische Dominikanerordensprovincz* (Zürich 1913) 75.

Pe la 1211, acel frumos colț din sud-estul Ardealului care poartă numele de țară a Bârsei, e arătat în documentele contemporane ca o regiune „devastată, pustiită, nelocuită”. Astfel un document din 1211, pe care-l vom expune mai pe larg cu alt prilej, ne spune că „terra Borza” e „deserta et inhabitata”¹⁾; un alt document din 1218 afirmă din nou că la 1211 „terra de Burza” eră „vacua et inhabitata”²⁾; la acelaș an se referă și un al treilea document, vorbind iarăș de „terra Boza... vasta (devastată) et deserta”³⁾; la 1223 se spune că Țara Bârsei „eră mai până deunăzi vasta et deserta”⁴⁾; tot așa cetim la 1224: „vasta usque ad proxima tempora et deserta”⁵⁾.

Aceleași documente ne arată și pricinile acestei stări. Ele ne spun că Țara Bârsei e așezată la hotarul Cumaniei: „terra Borza... versus Cumanos”⁶⁾; că e expusă la neconținutele incursiuni ale Cumanilor: „in confinio illo... assiduos Cumanorum patientes insultus”⁷⁾; că, din pricina acestor năvăliri păgâne, Țara Bârsei a rămas pustiită și părăsită: „impetu paganorum, per quos hactenus vasta et deserta permansit”⁸⁾.

Pentru a pune o stavilă puhoiului cuman, și pentru a îndepărtă astfel primejdia ce amenință regatul ungar, regele Andrei al II-lea (1205—36) se îndreaptă cătră marele-măestru al cavalerilor teutoni, Hermann de Salza, dăruind ordinului său acel colț de pământ ardelenesc ce poartă din vechime numele de Țară a Bârsei, cu îndatorirea ca supușii lui să apere granițele regatului împotriva Cumanilor⁹⁾. Astfel, la 1211 cavalerii teutoni intră în Țara Bârsei.

III. Stipulațiile dintre Andrei al II-lea și ordinul teuton.

Actul prin care regele Ungariei dăruiește Țara Bârsei cavalerilor teutoni, cuprinde, pe lângă alte lămuriri prețioase, și stipulațiile dintre rege și ordin. Il vom studia în întregime.

Dania e făcută în anul 1211.¹⁰⁾ Nu putem admite afirmarea nedovedită a dlui Dr. Atanasie M. Marienescu privitoare la *data* intrării Teutonilor în Țara Bârsei. „Cavalerii

¹⁾ Hurmuzaki—Densușianu, Documente privitoare la istoria Românilor I, 1 (București 1887) p. 57, 74 Nr. 54. ²⁾ Id. ibid, p. 63, Nr. 47.

³⁾ Hurmuzaki—Densușianu, Documente I, p. 80. ⁴⁾ Idem ibid. p. 82.

⁵⁾ Idem ibid. p. 86.

⁶⁾ Idem ibid. p. 57 și 74 Nr. 54. ⁷⁾ Idem ibid. p. 59 Nr. 42 și p. 75.

⁸⁾ Idem ibid. p. 80 Nr. 58 și p. 82. ⁹⁾ Idem ibid. p. 56—58: actul de danie.

¹⁰⁾ Actul de danie, la urmă.

teutonici — scrie acest autor — cu mult mai înainte de 1211 au fost chemați în Ardeal și așezați pe Fundus regius (Königsboden, Királyföld, pământul sau fundul crăiesc¹⁾). Până nu se va dovedi contrarul, susținem că data intrării lor în Ardeal coincide cu anul actului de danie: 1211. Dealtminteri și dl Dr. Marienescu, uitând afirmația sa de mai sus, scrie după câteva rânduri că ordinul teuton a fost „în Ardeal numai dela 1211 până la 1225“²⁾. E o evidentă contradicție.

Scopul daniei e exprimat lămurit prin cuvintele: „spre apărarea regatului împotriva Cumanilor“³⁾. Aceeaș intenție e repetată de mai multe ori în celelalte acte regale privitoare la stabilirea ordinului în Țara Bârsei. Astfel în privilegiul din 1212 regele spune că le-a dat țara „pentruca ei să păzească hotarele regatului“⁴⁾; piepturile acestor cruciați trebuie să formeze „o redută puternică la granița regatului, spre a se putea împotrivi invaziunilor neconținute ale Cumanilor“⁵⁾.

Mult mai importantă e chestia hotarelor țării pe care Teutonii o iau în primire la 1211. Hotarele înșirate în actul de danie ne arată destul de lămurit ce se înțelege prin Țara Bârsei. Delimitarea începe dela împrejmuirea Castelului-Almage (mai jos Almagia) și merge până la împrejmuirea Castelului-Noilgiant; de aici înaintează până la împrejmuirea lui Nicolae, unde curge o apă numită Alt; de aici sue Altul până la locul unde Tortiloul cade în Alt; de aici merge până la izvorul aceluiaș Tortilou; și dela obârșia apei care se cheamă Timis, înaintează până la ieșirea apei care se cheamă Borsa; de aici se întinde până la Almagia (mai sus Almage), după cum munții zăpezilor cuprind acea țară. Toată această țară, după cum e cuprinsă între munții și râurile pomenite mai sus, se numește Borza“⁶⁾.

¹⁾ Dr. Atanasie M. Marienescu, Negru Vodă și epoca lui, în Anal. Acad. Rom. Ser. II. tom. XXXI. Mem. sect. ist. (București 1909) 531—2.

²⁾ Idem ibid. p. 532.

³⁾ Hurmuzaki—Densușianu, Documente I, 1 p. 57: ad munimen regni contra Cumanos.

⁴⁾ Idem ibid. p. 58, Nr. 42: ad custodiendum confinium.

⁵⁾ Idem ibid. p. 59: Assiduos Cumanorum patientes insultus, se pro regno tamquam firmum propugnaculum de die in diem morti opponere non formidant.

⁶⁾ Hurmuzaki—Densușianu, Documente I, 1 p. 57: Prima vero meta huius terrae incipit de indaginibus Castrī Almage et procedit usque ad îndagines Castrī Noilgiant, et inde progreditur usque ad îndagines Nicolai,

Prin urmare, *granița de sud* a teritoriului teuton o formează „montes nivium“, munții zăpezilor, iar prin aceasta se înțeleg în documentele vremii Carpații. Ea e determinată printr'o linie care atinge, la poalele ardelenale ale Carpaților, râurile Tortilou (astăzi Târlunga, Tatrang, Tartlau), Timiș și Bârșa. Capetele acestui hotar de miazăzi sunt indicate la răsărit prin ieșirea Târlungii din munți, iar la apus prin aceea a Bârsei. Tot atât de sigur e și *hotarul răsăritean*, care-i format de Târlunga (Tortilou), dela ieșirea din munți până la cotitura ce-o face înainte de a se vărsa în Olt (Alt). *Granița de nord* e iarăși Târlunga, prin cotitura ce o face spre a se vărsa în Olt, și apoi Oltul însuș până la împrejmuirea, șanțul, întăritura sau cetatea (indagine) lui Nicolae (Miklós), care coincide cu Miklósvár (rom. Cosba) de astăzi. Ceva mai greu e de stabilit *hotarul apusean*. Acesta e indicat printr'o linie care pleacă dela obârșia râului Bârșa, trece pe lângă cetățile Almagia și Noilgiant și se oprește la cetatea lui Nicolae (Miklósvár). Dar unde-i „Castrum Almagia“? uode-i „Castrum Noilgiant“? Iată două localități cari până astăzi n'au putut fi determinate mai de aproape, cu toată siguranța unora. Să încercăm o lămurire.

Un braț puternic de munți, pornind din lanțul Carpaților pe la isvorul Bârsei, se întinde până la cotitura superioară a Oltului, ca un zid ce despărțește valea Bârsei de valea roditoare a Oltului. La apus de acest munte se află Țara Oltului, iar la răsărit valea scaldată de Bârșa, Timiș și Târlunga. Se naște acum întrebarea dacă Almagia și Noilgiant trebuiesc căutate la poalele răsăritene ale acestui braț de munți sau dincolo, la apus, în Țara Oltului. Dl Dr. Marienescu, în studiul său asupra lui Negru Vodă, caută cele două castre în Țara Oltului, și încă pe malul drept al acestui râu, identificând Almagia cu localitatea numită ungurește Halmágy, nemțește Almagen sau Halmagen, românește Hălmeag sau Hălmagiu; iar „Noilgiant se pune lângă Galt de lângă Olt, din sus de

ubi aqua defluit, quae vocatur Alt. et sic ascendens per Alt usque ubi Tortilou cadit in Alt; et iterum vadit usque ad ortum eiusdem Tortillou, et ab ortu aquae, quae Timis vocatur, progreditur usque ad effluxum aquae quae Borsa nominatur; deinde, sicut montes nivium complectuntur eandem terram, tendit usque in Almagiam. Terra vero tota, sicuti praedicti montes et flumina ipsam circumeunt, vocatur Borza.

Almagiu¹⁾, tot pe malul drept al Oltului.¹⁾ Oricât de mare ar fi asemănarea între Almagia și Hălmagiu, noi nu putem subscrie părerea dlui Marienescu. Mai întâiu, Țara Oltului, și încă malul drept al acestui râu, n'a purtat niciodată numele de Țară a Bârsei, ele fiind despărțite atât de natural prin brațul de munți de care am vorbit mai sus. Documentul nostru însă ne spune lămurit că țara dăruită cavalerilor teutoni e aceea care se cheamă Țara Bârsei.²⁾ Afară de aceasta, acelaș document ne mai spune că Țara Bârsei e „cuprinsă de munți,” e „încunjurată de munți”.³⁾ Aceasta însă nu se verifică dacă numai la sud se mărginește cu munți; trebuie deci să luăm și brațul de munți de care am vorbit mai sus ca hotar, și atunci n'avem ce căută în Țara Oltului. Mai adăugăm că, după actul daniei, Oltul nu curge nici la Almagia, nici la Noilgiant, ci mai întâiu la cetatea lui Nicolae (Miklósvár); Halmágy însă și Galt sunt așezate chiar pe Olt. Atunci de ce nu se vorbește de acest râu decât mai întâiu la Miklósvár? În sfârșit, nu e nici o urmă și nici o dovadă că, la apus de acel braț de munți, în frumoasa vale a Oltului, ar fi existat vreodată cavaleri teutoni. Pe când existența lor în partea răsăriteană, în văile udate de Bârsa, Târlunga și Timis, e atât de documentată, pentru o stabilire a lor în valea Oltului, la apus de acel braț de munți, n'avem urme, n'avem burg-uri teutone, n'avem documente. De aceea credem, cu Radu Rosetti,⁴⁾ că Țara Bârsei, dăruită cavalerilor teutoni, se mărginează la apus cu brațul de munți care iese din Carpați pe la obârșia râului Bârsa și se întinde până la cotitura superioară a Oltului. Aici, unde munții dau de Olt, se află cetatea lui Nicolae. Pe coasta răsăriteană a lanțului de munți, între obârșia Bârsei și cetatea lui Nicolae (Miklósvár), trebuiesc căutate cetățile Almagia și Noilgiant, ridicate — probabil — la gura trecătorilor, spre a împiedeca trecerea Cumanilor din Țara Bârsei în valea bogată a Oltului.

¹⁾ Dr. Atanasie Marienescu, Negru Vodă și epoca lui, în Anal. Acad. Rom. Ser. II. T. XXXI. Mem. sect. ist. (București 1909) 556—7.

²⁾ „Terra vero tota... vocatur Borza”.

³⁾ „Montes nivium complectuntur eandem terram”, „praedicti montes ipsam circumeunt”.

⁴⁾ Radu Rosetti, Despre Unguri și episcopiile catolice din Mo'dova, în Anal. Acad. Rom. Ser. II. tom. XXVII Mem. sect. ist. (București 1905) 260—1.

Ele n'au fost dăruite cavalerilor teutoni,¹⁾ fiindcă puteau sluji foarte bine regelui pentru supravegherea Teutonilor. Atâta despre chestia hofărelor.

Iată acum privilegiile, scutirile și îndatoririle cuprinse în actul regal: 1. Aurul sau argintul ce s'ar găsi în Țara Bârsei, se va împărți în două: o parte va fi a fiscului, iar cealaltă a cavalerilor. 2. Aceștia sunt scutiți cu desăvârșire (totaliter) de orice dări sau impozite. 3. Ei sunt autorizați să ridice orașe și cetăți, *dar de lemn*, spre apărarea regatului împotriva Cumanilor. 4. Nici un voevod nu se poate amesteca în afacerile lor, ei nefiind supuși decât numai regelui. În schimbul acestor scutiri, se pune în relief *vasalitatea* cavalerilor teutoni; ei sunt supuși jurisdicțiunii regale; Țara Bârsei e un *feud* primit dela regele Ungariei. Ca o recunoaștere a acestei vasalități, orașele și cetățile cavalerilor vor fi de lemn, iar din aurul și argintul găsit, jumătate e a fiscului regal.²⁾

În asemenea condițiuni, cavalerii teutoni intră în Țara Bârsei, la 1211, sub conducerea fratelui Teodoric,³⁾ pe care Hermann de Salza, marele măestru al ordinului, li-l dăduse drept superior sau măestru.

IV. Activitatea cavalerilor teutoni dela 1211—1221.

1. După luarea în stăpânire a țării, întâia grijă a cavalerilor eră *popularea ținutului* și cultivarea pământului. Spre acest scop, imitând exemplul dat de Géza al II-lea (1141—61), Teutonii se îndreaptă și ei către populația săsească mai ales din provincia Sibiului. Cu aceștia, cavalerii trăiau în strânse legături, făcându-se chiar protectorii lor înaintea regelui Andreiu al II-lea. Astfel la 1224, ei se unesc cu toții⁴⁾ spre a ruga pe regele Ungariei să reinnoiască privilegiile pe cari Géza le dăduse Sașilor. Colonii săsești începură să se așeze în Țara Bârsei, întorcându-se, fără îndoială și băștinașii români, cari se retrăseseră în munți de groaza Cumanilor. La 1212 eră deja vorba de un „popor care locuiea acolo” sub

¹⁾ Hotarul teuton merge numai până la „îndagineș”, adică împrejmuirea acelor cetăți. ²⁾ Actul de danie, 1211.

³⁾ Hurmuzaki-Densușianu, Documente I, p. 58 - 59. nr. 42: „frater Theodoricus”, „magister Theodoricus”.

⁴⁾ Hurmuzaki-Densușianu, Documente I, p. 83. nr. 62: *Accedentes igitur fideles hospites nostri Theutonici Ultrasilvani universi...*

oblăduirea măestrului Teodoric.²⁾ Se vede că, afară de Saşii străini, se mai stabiliu în țara cavalerilor și colonii ungurești și săcuiești, căci la 1213 Guilelm, episcopul Transilvaniei, scutind de dijme pe ceilalți locuitori ai Bârsei, își rezervă dijmele „Ungurilor și ale Secuilor“ cari s'ar așeză acolo.³⁾ Cu creșterea populației începe și amestecul funcționarilor regali, însărcinați cu schimbarea monedei, în Țara Bârsei, storcând poporul în schimbul monedei oficiale. Impotriva acestor „monetarii“ sau „numularii“, Teodoric se îndreaptă către Andreiu al II-lea, rugându-l să pună capăt acestui abuz. Rezultatul a fost un nou hrizov domnesc, prin care regele oprește ca schimbătorii de monedă să aibă a face cu poporul bârsan; ei vor da fratelui Teodoric și urmașilor săi, în schimbul argintului corăspunzător, atâția bani din noua monedă, câți ajung pentru poporul de acolo. Privilegiul e motivat prin faptul că frații teutoni sunt așezați în Țara Bârsei „ca o nouă plantație la granițele regatului, și-s veșnic expuși la incursiunile Cumanilor, alcătuiind o ređută puternică pentru regat și înfruntând zilnic, fără frică, moartea“¹⁾.

2. O altă grijă a călugărilor teutoni eră *organizarea bisericească* în țara lor. E cunoscut că, printr'un privilegiu special al sfântului Scaun Apostolic, teritoriile cavalerilor teutoni n'aveau alt episcop decât numai pe Pontificele Roman: „Terra ipsa, iuxta indulgentias eorum ordini ab apostolica sede concessas, praeter Romanum Pontificem non habet episcopum vel praelatum“⁴⁾. Gu toate acestea, e sigur că, în epoca întâia a organizării teutone în Ardeal (1211—1221), Țara Bârsei atărnă bisericește de episcopul Transilvaniei, care-și extinsese îndată la început jurisdicția asupra acestui ținut. Având nevoie numai decât de un episcop apropiat, mai ales la început, când lipsa

¹⁾ Idem ibid. p. 59, nr. 42: *populus ibi conversans... populus ibi habitans.*

²⁾ Idem ibid. p. 64 Scrisoarea episcopului Transilvaniei, Guilelm către cavalerii din Bârsa: „...eo tamen excepto, quod si Ungaros vel Siculos ad dictam terram transire contigerit, nobis et ecclesiae nostrae in decimis teneantur respondere“.

³⁾ Diploma regală din 1212, Hurmuzaki-Densușianu, Documente I, 1 p. 58—9, nr. 42.

⁴⁾ Scrisoarea lui Honoriu al III-lea către episcopul de Eger, ales primat de Esztergom, 12 Ian. 1223, Hurmuzaki-Densușianu, ibid. p. 80, nr. 58. Vezi și p. 82, 86 și 88 nr. 65.

de preoți se simțea mai tare, cavalerii teutoni recunoscătoare de fapt jurisdicția bisericească a episcopului transilvan, cerând în schimb diferite privilegii și scutiri pentru supușii lor, cu scopul de a atrage coloniști numeroși în țara pe care o primiseră pustie. La 1213, Guilelm, episcopul Transilvaniei, „răspunzând cererilor drepte ale fraților „teutoni din Țara Bârsei¹⁾, le conferă, ce e drept, două privilegii, având în vedere meritele cavalerilor; e de observat însă că episcopul, în decretul său, pune anume în relief jurisdicția sa asupra Bârsei, și face o restricție cu privire la coloniile ungurești și secuiești, punând astfel o oarecare piedecă la așezarea acestora în țara fraților cavaleri. Iată cuprinsul decretului: 1. Cavalerii au dreptul de a numi ei singuri preoți în Țara Bârsei, dar prezentarea lor e rezervată episcopului; 2. Cavalerii teutoni au dreptul de a încasa dișmele bisericești de la locuitorii Bârsei, dar cele ale Ungurilor și Secuilor cari s'ar așeza acolo, sunt rezervate episcopului; 3. De asemenea sunt rezervate episcopului cauzele criminale, mai ales cele privitoare la depunerea preoților; 4. Episcopul Transilvaniei are dreptul să fie primit de frații teutoni în Țara Bârsei cu toată pompa cerută de legea canonică și obiceiurile vremii.²⁾ Un asemenea decret nu putea avea putere deplină fără aprobarea Pontificelui Roman, care singur își poate ceda un drept al său altui episcop; cazul trebuia deci adus la cunoștința papii, singurul episcop al ordinului teuton. Decretul a și fost trimis la Roma, dar de aici n'a venit răspuns decât cinci ani după data decretului în chestie. Aprobarea și confirmarea lui se făcu la 19 Aprilie 1218³⁾, de către Honoriu al III-lea (1216—1227), care însă va reveni asupra lui, îndatăce Țara Bârsei va avea un număr mai mare de preoți. Astfel, Țara Bârsei a stat sub jurisdicția bisericească a episcopului transilvan până la 1223, când papa revine la vechiul său drept de jurisdicție nemijlocită asupra fraților teutoni.⁴⁾

3. O altă ramură a activității teutone în Ardeal era clădirea orașelor și a cetăților trebuincioase pentru apărarea țării,

¹⁾ Hurmuzaki-Densusianu, ibid. p. 64: iustis postulationibus fratrum Hospitalis Sanctae Mariae in Ierusalem de domo Teutonicorum annuentes.

²⁾ Decretul episcopului Transilvaniei, în Hurmuzaki-Densusianu, Documente I, 1 p. 64.

³⁾ Idem ibid. p. 63—64, Nr. 47.

⁴⁾ Scrisoarea papală către episcopul de Eger, ales primat din Esztergom, 12 Ian. 1223, în Hurmuzaki-Densusianu, op. cit. p. 80—81 Nr. 58.

dupăcum eră prevăzut în actul de danie din 1211. Pentru epoca întâia (1211—1221) a organizării teutone în Țara Bârsei, documentele pomenesc cinci castele puternice sau cetăți „*quinque castra fortia*“, pentru înălțarea cărora călăriei au cheltuit bani mulți, muncă enormă și mult sânge, căci Cumanii, văzând că li-se închid trecătorile prin cari obișnuiau să năvălească în Ardeal, se năpustiau în repetate rânduri asupra lor, cu scopul de a-i împiedeca și a zădărnici clădirea neplăcutelor cetăți.¹⁾ Castelele au fost deci ridicate cu arma în mână, călăriei fiind expuși neconținut la moarte, cum recunoaște și regele de mai multeori.²⁾ Patru din aceste „*castra fortia*“ au fost înălțate în interiorul țării hărăzite ordinului și de aceea, din acest punct de vedere, n'a fost nevoie de învoire specială sau de o eventuală danie din partea regelui. Deși documentele nu ne-au păstrat numele, descrierea și poziția lor geografică, suntem totuși în stare să ne lămurim în această privință, dobândind totodată și informațiuni despre cele dintâi centre teutone în Țara Bârsei.

Fiecare cetate alcătuiă o *casă*, „*domus*“, la care eră repartizat un număr suficient de călugări; superiorii acestor *case*, adecă a cetăților sau — pe limba lor — a Burgurilor, se numiau castelani sau — iarăș pe limba lor — Comthuren, Burggrafen (= pârălabi); ei erau supuși lui Teodoric, numit „magister“³⁾ sau „praeceptor domorum“⁴⁾; toți erau sub ordinea marelui-măestru Hermann de Salza. Călugării castelani, pârălabii cetăților, diriguiau totodată și administrația țării teutone, sub jurisdicția lui Teodoric, având fiecare circumscripția sa administrativă. Astfel Burgurile călăriei deveniră reședințe sau centre administrative ale circumscripțiilor din

¹⁾ Idem ibid. p. 118: ipsi pro colenda et munienda terra eadem, per quam Cumanis regnum Ungariae multipliciter perturbantibus frequens introitus et exitus habebatur, numerosam pecuniam expenderunt, ibi cum multo labore ac proprii effusione cruoris quinque castra fortia construendo. Tot așa p. 122 și 123.

²⁾ Hurmuzaki-Densușianu, Documente I, 1 p. 59, Nr. 42: ipsi in confinio illo tamquam novella plantatio sunt positi et assiduos Cumanorum patientes insultus, se pro regno tamquam firmum propugnaculum de die in diem morti opponere non formidant. — Tot așa p. 75.

³⁾ Idem ibid. p. 59, Nr. 42.

⁴⁾ Bula lui Honoriu al III-lea către Andrei al II-lea, 1226: praeceptor domorum..., quae in terra supradicta consistunt, Hurmuzaki-Densușianu, op. cit. p. 98.

Țara Bârsei, reședințe rămase și după alungarea Teutonilor din această țară, păstrându-și și numele primit dela dânșii. Aceste centre de mai târziu ale circumscripțiilor administrative sunt: Kronstadt (Brașovul), Rosenau (Râșnov), Zeiden (Coldea) și Marienburg (Feldioara). Concludem deci că cele patru cetăți din Țara Bârsei erau ridicate la Brașov, Râșnov, Codlea și Feldioara.¹⁾ De altminteri, ruinele lor se mai văd și astăzi tocmai în localitățile indicate mai sus, dând mărturie strălucită despre iscusința, priceperea, arta și munca uriașă a neobosiților cavaleri din țara Bârsei.

Cetatea a cincia e amintită în documente sub numele de Kreuzburg²⁾, adică Cetatea Crucii. Despre dânsa știm cu siguranță că a fost ridicată înafară de hotarele pământului dăruit de Andrei al II-lea la 1211. Aceasta reiese din faptul că Teutonii cer dela regele Ungariei să le dăruască cetatea clădită din nou, împreună cu ținutul împrejmuitor. Regele le împlinește dorința printr'o nouă danie.³⁾ Dacă însă Kreuzburg-ul în chestie ar fi fost înălțat în interiorul țării primite la 1211, n'ar fi avut nevoie de o danie specială, actul din 1211 dându-le voie să ridice și să stăpânească cetăți din Țara Bârsei. Afară de aceasta, ținutul Kreuzburg-ului e arătat în documente ca o provincie deosebită de Țara Bârsei.⁴⁾ Cu aceeaș siguranță știm că Kreuzburg-ul a fost înălțat dincolo de „munții zăpezilor“, adică dincolo de Carpați, în Ardeal, căci e pus între cetățile de peste Carpați.⁵⁾ El a fost clădit din necesitate strategică, înainte de a se fi cerut și obținut învoirea regelui, și mai întâiu *post factum* a fost dăruit ordinului, cum reiese din actul de danie, 1212.⁶⁾ Din hotarele stabilite în diploma regală din 1222⁷⁾ reiese că ținutul Kreuzburg-ului se întinde la ră-

¹⁾ Radu Rosetti, Despre Unguri și episcopiile catolice din Moldova, în Anal. Acad. Ser. II. Mem. sect. ist. tom. XXVII (București 1605) 261 și nota — Alex. Lăpădatu, Două vechi cetăți românești, în Bul. Com. Monum. ist. III. (București 1910) 177. — I. Pușcariu, Cetatea Nearmăului dela Podul-Dâmboviței în Muscel, în Anal. Acad. Rom. Ser. II, tom. XXX (Mem. Secti. ist. (București 1908) 111.

²⁾ Hurmuzaki-Densușianu, Documente I, 1 p. 59, nr. 43: „Castrum, quod Crucepurg nominatur“. Idem ibid. p. 75: „Castrum. quod Cruceburg nominatur“.

³⁾ Diploma daniei, Hurmuzaki-Densușianu, op. cit. p. 59, nr. 43. Anul 1212

⁴⁾ Idem ibidem p. 75 și 77. ⁵⁾ Idem ibid. p. 118 și 122.

⁶⁾ Idem ibid. p. 59, nr. 43. ⁷⁾ Idem ibid. p. 74—76.

sărit de râul Târlunga (Tortilou), între râul acesta și Carpații Moldovei. Cetatea însăși a fost clădită pe malul drept al Târlungii, lângă Nyén (Teliu), cum ne arată ruinele cari se numesc și astăzi *Kretzbrig* sau *Kirzberg*.¹⁾ Prin dobândirea noului ținut, apărut de Cetatea Crucii, cavalerii teutoni se întinseră spre părțile secuiești, apropiindu-se tot mai mult de Moldova noastră.

4. Prin aceasta am atins o nouă direcție a activității cavalerilor teutoni între 1211 și 1221: ocupațiile și cuceririle teritoriale. După ocuparea ținutului dominat de Cetatea Crucii, cavalerii din Bârsa trec „munții zăpezilor“, ocupând Moldova până la Siret, iar din Muntenia părțile nordice, unde se întăresc bine împotriva Cumanilor. Despre aceste cuceriri vom vorbi în alt context; aici ținem să relevăm că documentele nu cunosc o altă direcție a cuceririlor teutone la noi; de aceea nu putem admite afirmarea dlui Dr. Marienescu despre ocuparea Țării Făgărașului, la apus de brațul de munți ce desparte Țara Bârsei de valea Oltului.²⁾ Atâta deocamdată.

V. Intâiul conflict al cavalerilor teutoni cu regele Ungariei.

Din documentele privitoare la istoria ordinului teuton în Țara Bârsei reiese cu evidență că, la 1221, s'a iscat un conflict serios între Andrei al II-lea (1205—1235) și cavalerii cruciați. La 1222, regele Ungariei vorbește despre „o mânia a sa împotriva cavalerilor teutoni atunci când dăduse ordin să li-se ia înapoi țara“³⁾. Prin urmare, într'o mânia a sa, regele revocase donațiunea din 1211. Furia regelui și ordinul de revocare a avut loc la sfârșitul anului 1221.⁴⁾ Ordinul a și fost executat; oștirile regelui ocupară ținutul, „pricinuind cavalerilor pagube

¹⁾ Julius Gross und Ernst Kühlbrandt, *Die Rosenauer Burg* (Wien 1896) 10. Alex. Lăpădatu, op. cit. p. 177. I. Pușcariu, op. cit. p. 111. Radu Rosetti, op. cit. p. 262.

²⁾ Dr. Atanasie M. Marienescu, *Negru Vodă și epoca lui*, în *Anal. Acad. Rom. Ser. II. tom. XXXI. Mem. Sect. ist.* (București 1909) 529—539, 537.

³⁾ Hurmuzaki-Densușianu, *Documente I, 1 p. 75: ira nostra contra eos provocata eo tempore, cum terram saepredictam eis praeceperamus auferri.*

⁴⁾ Radu Rosetti, *Despre Unguri și episcopiile catolice din Moldova*, în *Anal. Acad. Rom. Ser. II. tom. XXVII Mem. sect. ist.* (București) 1905) 266.

mari"; Țara Bârsei „e luată înapoi de regele Ungariei“.)¹⁾ A trebuit însă să intervină o cauză însemnată și neașteptată, căci încurând regele își depune mânia care-l împinsese la retragerea daniei, își recheamă trupele și se împacă iarăș cu ordinul teuton, restituindu-le țara și reparând strălucit pagubele pricinuite prin aceea ocupare, fapt pentru care a cules laudele Pontificelui Roman.

Actul oficial al împăcării e hrizovul domnesc din 1222²⁾, care e totodată un document foarte însemnat pentru istoria cavalerilor teutoni în Ardeal, conținând indicații indirecte și cu privire la începuturile religiei catolice în Moldova. Iată pe scurt cuprinsul prețiosului document: 1. Regele Ungariei restituie marelui-măestru Hermann de Salza și ordinului său Țara Bârsei, așezată înspre Cumani și închisă la sud de lanțul Carpaților, la nord de Olt, iar la răsărit de Târlunga — întocmai cum eră la 1211, în actul daniei. 2. Se reînnoiesc privilegiile primite în epoca întâia: a) din aurul și argintul aflat în Țara Bârsei jumătate e a cavalerilor, iar jumătate a fiscului regal; b) cavalerii sunt scutiți cu desăvârșire de orice dări; c) nici un voevod nu se poate amesteca în afacerile lor, ei fiind supuși numai jurisdicțiunii regele; d) li-se dă înapoi și cetatea Kreuzburg-ului cu ținutul dimprejur; e) li-se reînnoiește privilegiul cu privire la monetarii regatului, exprimându-se lămurit că venitul regal de pe noua monedă cade în folosul cavalerilor, ca o despăgubire pentru pagubele pricinuite prin retragerea daniei. 3. Diploma regală cuprinde și privilegiul nouă, necuprinse în actul dela 1211. Unele din ele privesc negoțul întreprins de cavalerii teutoni și de supușii lor.³⁾ Astfel li-se dă autorizația de a avea șase corăbii pe Olt și tot atâtea pe Mureș, scutite de orice taxă pe tot cursul ace-

¹⁾ Dl Radu Rosetti, *ibid.*, bănuiește că ordinul dat de rege „n'ajunsesse să fie executat“. Impotriva acestei păreri obiectăm: a) Regele recunoaște că prin acel ordin a pricinuit cavalerilor pagube mari materiale: „fuerant non modicum damnificati“ (Hurm.-Dens. Doc. I, 1, p. 75); print'r'un ordin rămas numai pe hârtie nu s'au putut face asemenea pagube; b) Papa spune lămurit: „Sed licet tu eis terram abstulisses eandem, ipsam tandem restitisti postmodum, ut debebas“ (Hurm.-Dens. I, 1 p. 118, 122, 123).

²⁾ Hurmuzaki-Densușianu, *Documente I*, 1 p. 74—76.

³⁾ Neguțătorii sași aveau, de altminteri, drum liber în toată Ungaria fără a fi supuși la vamă sau alte taxe. Privilegiul acesta li-se acordase încă de Géza al II-lea (1141—1161); Andreiu al II-lea îl confirmă la 1224: „Mercatores eorum ubicumque voluerint in regno nostro libere et sine tributo vadant et revertantur“ (Hurmuzaki-Densușianu, *op. cit.*, p. 85, Nr. 62).

stor râuri, cu dreptul de a transporta în-sus orice marfă ar voi și de a aduce înapoi atâta sare cât încapă în corăbiile lor. Salinele numite „Ocna“¹⁾ le vor da sarea trebuincioasă pentru a umplea cele douăsprezece corăbii. În legătură cu aceasta, oamenii cavalerilor sunt scutiți de orice vamă sau taxă, ori de câteori vor trece prin Țara Săcullor sau prin Țara Valahilor,²⁾ înțelegându-se prin aceasta din urmă Țara Făgărașului (Țara Oltului) Tot privilegiu nou e și autorizarea de a putea primi „drept pomană“ oricăre proprietate ce li-s'ar dărui din partea vre-unui supus al regelui. Cu privire la ridicarea cetăților, privilegiul din 1211 se modifică. De acum cavalerii au dreptul de a înălța cetăți de *piatră* „spre apărarea regatului împotriva Cumanilor, pentru ca astfel să se poată împotrivi dușmanilor lui Hristos“. 4. Cel mai însemnat din privilegiile cuprinse în diploma pe care o expunem, e acel privitor la teritoriul nou pe care-l primesc Teutonii. Li-se dă, anume, „țara care se întinde dela sfârșitul ținutului Kreuzburg până la hotarele Prodnicilor, iar în partea cealaltă, dela împrejmuirea Almagiei până la izvorul râului care se cheamă Bârșa, și de aici până la Dunăre“.³⁾ Pământul acesta nou, spre deosebire de Bârșa dăruiată la 1211, e numit în documentele curții ungurești „țara așezată dincolo de munții zăpezilor“⁴⁾ și e descrisă ca „o parte a Cumaniei“.⁵⁾ Hotarele

¹⁾ „Salifodinae, quae Akana vocantur“ (Id. ibid. p. 75).

²⁾ Hurmuzaki-Densușianu, Documente I, 1 p. 75: Item concessimus quod nullum tributum debeant persolvere nec populi eorum cum transferint per terram Sicularum aut „per terram Blacorum“. Honoriu al III-lea, confirmând diploma regelui, scrie „per terram Valachorum“, ibid. p. 77. De aici reiese, împotriva dlui Dr. Marienescu, că Țara Făgărașului — Terra Valachorum — nu e a cavalerilor teutoni, altminteri nu eră nevoie de aceea scutire.

³⁾ Idem. ibid. p. 75: Et a fine terrae Cruceburg terram [addidimus], quae vadit usque ad terminos Prodnicorum, et ab indaginibus Almage in parte altera vadit usque ad ortum aquae, quae vocatur Burza, et indea progreditur usque ad Danubium“. E interesant faptul că papa, în confirmarea diplomei regale, înlocuește cuvântul „Prodnicorum“ cu „Blacorum“ ibid. p. 77. E lămurit, credem, că prin cuvintele „in parte altera“, nu se poate înțelege Țara Făgărașului, ca și cum Teutonii ar primi și această țară, cum vrea dl Dr. Marienescu, în slabul său studiu citat de mulțori.

⁴⁾ Idem, ibid., p. 86, 88, Nr. 65 și 66, p. 90, Nr. 68, p. 91 și 95: terr, ultra montes nivium.

⁵⁾ Idem, ibid. p. 118 și 122, Grigoriu al IX-lea către regele Ungariei 1231: ipsis [cavalerilor teutoni] partem Comaniae ultra Montem Nivium contulisti.

noului teritor sunt indicate în documentul nostru prin Cruceburg-ul teuton și Țara Prodnicilor, iar în cealaltă parte prin obârșia râului Bârșa și Dunărea. Ținutul Kreuzburg-ului se întindea, cum am arătat în alt loc, la răsărit de Țara Bârsei, între Târlunga și Carpații Moldovei cu cotitura spre Muntenia. De acum Carpații — Montes Nivium — nu mai sunt o graniță pentru Teutoni. Noua diplomă întinde teritoriul lor dela marginile de răsărit și miazăzi ale Kreuzburg-ului până la hotarele Prodnicilor, adică până la Siret, cum vom vedea mai la vale. De asemenea li-se mărește țara și în cealaltă parte; lanțul Carpaților încetează și aici de a fi graniță, căci țara Teutonilor se întinde dela izvorul Bârsei până în vale la Dunăre. Astfel noul teritor dăruit cavalerilor, e pământul românesc cuprins între Carpați, Siret, Dunăre și linia, mai mult sau mai puțin dreaptă, care unește Dunărea cu izvorul Bârsei; mai pe urmă, linia aceasta s'a concretizat în cursul Oltului. În diploma regelui Andreiu se spune că aceste privilegii s'au dat spre a repară pagubele pricinuite ordinului teuton atunci, când Andreiu al II-lea, în mânia sa, li luase înapoi Țara Bârsei. De acelaș lucru li aduce aminte și Gregoriu al IX-lea (1217 până 1241), când li scrie: „Tu le-ai luat țara, dar după aceea le-ai dat-o înapoi, cum îți eră datorita; ba mai mult, spre repararea pagubelor suferite, le-ai dat o parte a Cumaniei, dincolo de Muntele Zăpezilor”.¹⁾ 5. În schimbul unor donații atât de strălucite — din pământul altuia! — cavalerii trebuie să recunoască suveranitatea regală, trebuie să se considere de vasali ai regelui: „iurisdictioni regis subiaceant”.²⁾ De aceea n'au vole să bată nici o monedă fără „invoirea specială” a regelui; tot așa, toate proprietățile pe cari le au acum sau pe cari le vor dobândi în viitor, trebuie să stea sub tutela și apărarea regală: „sub regia tutela et defensione consistant”.³⁾

VI. Cauzele conflictului din 1221 între Andreiu al II-lea și ordinul teuton.

Nu cunoaștem nici un document contemporan care să ne expună limpede cauza conflictului iscat, la sfârșitul anului 1221, între cavalerii teutoni și regele Ungariei. Totuș, diploma din 1222, comparată cu actul de danie din 1211, ne îndreptă-

¹⁾ Hurmuzaki-Densușianu, Documente I, 1 p. 118.

²⁾ Idem ibidem, p. 75.

³⁾ Idem ibidem, p. 76, sus.

fește la concluzii destul de serioase cu privire la cauzele acestui conflict. O simplă comparație între cele două acte regale ne întărește în convingerea că Teutonii din Țara Bârsei nu s'au ținut de condițiile puse în actul de danie, 1211, și că prin actul împăcării, 1222, regele *recunoaște* ceea ce cavalerii au făcut înainte de a-i fi obținut învoirea.

Intr'adevăr, pe când în actul din 1211 li-se învoiește să ridice castele și orașe, nu de piatră, ci de *lemn*, în diploma din 1222 ei sunt autorizați să clădească cetăți de *piatră*; pe când în diploma întâia granițele teritoriului dăruit sunt bine determinate și restrânse în Ardeal, în diploma împăcării hotarele se întind până dincoace de Carpați, în Muntenia și Moldova, dându-li-se o parte din Cumania; pe când în hrizovul din 1211 nu se vorbește nimic despre dreptul de a avea corăbii pe Olt și Mureș, în diploma din 1222 li-se dă voie a avea douăsprezece corăbii pentru transportarea mărfurilor și aducerea sării din salinile „Ocnei”; pe când într'un act din 1212¹⁾ li-se impune să primească dela monetarii regești bani trebuincioși pentru poporul bârsan, în actul din 1222 li-se impune porunca formală de a nu bate nici o monedă fără învoirea specială a regelui; pe când, în sfârșit, în dania din 1211 nu e de loc vorba despre o viitoare cucerire din partea cavalerilor teutoni, în actul împăcării e pus lămurit că orice proprietate vor dobândi în viitor, va stă „sub tutela și ocrotirea regală”, adică sub suveranitatea regelui. Contrastul acesta pare a îndreptăți concluzia că Teutonii din Țara Bârsei ridicaseră dela început cetăți de *piatră*; că, fugărind pe Cumani peste „Munții Zăpezilor”, ei cuceriseră o parte din Cumania; că, fără o învoire prealabilă a regelui, corăbiile teutone străbăteau apele Oltului și ale Mureșului, îmbogățind tezaurul ordinului din Țara Bârsei; că, tot fără învoirea regelui, cavalerii începuseră a bate monede; cu un cuvânt: Teutonii nu s'au ținut de condițiile actului de danie și, prin diploma împăcării, regele recunoaște un fapt împlinit. Ridicarea Kreuzburg-ului și cucerirea ținutului din dreapta râului Târlunga, fără o prealabilă învoire a regelui, e o nouă dovadă pentru afirmarea noastră. Cum știm, cavalerii teutoni aduc aceasta la cunoștința regelui mai întâiu *post factum*, cerându-i aprobarea unui fapt împlinit. Să nu uităm apoi, că cetatea Kreuzburg-ului, eră de piatră, ca și celelalte cetăți, căci „cavalerii

¹⁾ Hurmuzaki-Densușianu, Documente I 1, p. 58—59, Nr. 42.

nu vor fi fost destul de smintiți ca să facă două lucrări în loc de una¹⁾ Și cu toate acestea, aveau porunca formală de a nu ridică cetăți de piatră. Asemenea fapte par a fi pus pe gânduri pe mult sbuciumatul rege al Ungariei; el putea bănuși că Teutonii săi din marginea Ardealului râvnesc la independență. Aici e începutul aceluși „*furor regius*” despre care ne vorbesc documentele.

Mărul discordiei eră mai ales partea cucerită din Cumania. Regele pretindea un drept de suzeranitate asupra acestor părți cucerite de dâșii în calitate de vasali ai lui din Țara Bârsei, pretențiune pe care ei, se pare, nu voiau s'o recunoască²⁾, întru cât aceste părți nu aparțineau regelui, ci erau cucerite dela Cumani prin lupte duse de ei singuri. Concludem așadar că pretențiile de suzeranitate din partea regelui, și spiritul de libertate și neatârnnare din partea Teutonilor erau cauza conflictului iscat între rege și ordin.

Ce privește cauza aplanării conflictului, credem a rămâneă între cadrele documentelor, dacă din bula „Cum a nobis petitur”, din 19 Dec. 1222, concludem că împăciuitorul a fost papa Honoriu al III-lea (1216—27), care joacă un rol atât de însemnat în istoria regelui Andreiu și a cavalerilor teutoni. La revocarea daniei și intrarea trupelor regale în Țara Bârsei, nu încapă îndoială că ordinul teuton a cerut intervenția și mijlocirea Pontificelui Roman. Prin mijlocirea acestuia, cavalerii recunosc suzeranitatea regelui nu numai asupra Bârsei, ci și asupra părților ocupate din Cumania, precum și peste orice ținut ce se va cucerii în viitor de către cavalerii teutoni; în schimb, regele trebuie să-și retragă trupele, să le lase atât Țara Bârsei cât și partea cucerită din Cumania și să repara pagubele suferite de cevaleri. Rezultatul a fost fericit. Regele împlinește voința papii prin diploma din 1222, care a fost confirmată de papa la 19 Dec. 1222,¹⁾ prin bula „Cum a nobis petitur”. Astfel se puse capăt deocamdată conflictului iscat între rege și cavaleri.

Dr. Ioan Ferent.

¹⁾ Radu Rosetti, Despre Unguri și episcopiile catolice din Moldova în Anal. Acad. Rom. Ser. II. tom. XXVII. Mem. sect. ist. (București 1905) p. 265.

²⁾ D. Onciul, Originele principatelor române (București 1899) p. 93.

³⁾ Hurmuzaki-Densusșianu Documente pag. I 1, 76—77. Și D. Onciul recunoaște intervenția papei. Originele pag 93.

Chestiuni de Teologie.

Poruncile bisericești.

În afară de poruncile dumnezeiești, ale decalogului, catehismul cunoaște și *porunci bisericești*, adică anumite îndatoriri speciale, pe cari autoritatea bisericească le impune tuturor credincioșilor săi.

Catehismul nostru înșiră cinci atari porunci: 1. Să ții serbările cele alese și legate, cari și precum le poruncește sf. biserică. 2. Să ascuți sf. liturghie cu atențiune și evlavie în toate Duminicile și sărbătorile. 3. Să ții posturile și ajunurile rânduite de sf. biserică. 4. Să-ți mărturisești păcatele și să te cumineci, măcar odată în an, la Paști. 5. Să nu faci nuntă într'unele zile oprite ale anului. — Catehismul pentru diecezele Americii adaugă a 6-a poruncă: „Să contribuești, după puteri, la susținerea bisericii și a preoților”; iar catehismul englez cuprinde și a șaptea poruncă: „Să închei căsătoria înaintea martorilor și cu binecuvântarea bisericii!”

După obiectul lor poruncile bisericești nu sunt decât determinări mai precize ale legii dumnezeiești pozitive. „Solum sunt determinationes quaedam juris divini moraliter necessariae hominibus — le definește Suarez (De leg. l. 4 c. 1 nr. 18). Originea lor mai apropiată se găsește în deprinderile religioase-morale observate de poporul credincios încă din vremile apostolice, cari deprinderi, într'un timp mai târziu, au fost fixate și precizate: un obligament general deci, precizat și determinat în amănunte. Că prin aceasta precizare s'ar fi impus o sarcină absolut nouă credincioșilor, nu se poate afirma. Ba, pentru conștiința credincioșilor, aceasta precizare a obligamentelor se poate zice, mai de grabă, că a fost o ușurare, când d. p. în loc ca să lase nehotărît obligamentul general de a venera pe Dumnezeu, — obligament care ne îndatorește pe urma atârării noastre absolute de Dumnezeu — acest obligament prin porunca bisericii se precisează, legându-se de o zi anumită, și prescriindu-se o lucrare determinată: participarea la sfânta liturghie.

Formularea precisă, așa zice: stilizarea poruncilor bisericești, aproape în textul ce îl avem în catehismul nostru, se datorește fericitului Petru Canisiu. Catehismul pentru parohi, publicat din porunca Conciliului Tridentin, în partea sa a III-a

se ocupă numai de poruncile decalogului. Singur în Sess XXV (cont. sess. II) se amintește despre ajunurile, ... quae ad mortificandam carnem conducunt... și despre: devota et religiosa celebratio dierum festorum, ad pietatem augendum...

Prilejul pentru fixarea acestor porunci pare a fi fost răceala ce a mers crescând, în decursul veacurilor, în deprinderile religioase, în manifestarea credinței creștinești. Intensitatea iubirii către Dumnezeu nu a ținut pas cu răspândirea creștinismului și slăbiciunea voinții omenești a adus cu sine, ca din mulți creștini să dispară spiritul creștinesc al rugăciunii, al umilinții, al pocăinții și abnegației, al carității, dorul unirii sufletești cu creatorul prin taina sf. împărtășenii. Și așa biserica, ca o mamă bună, a impus aceste porunci fiilor săi, obligându-i în conștiință la împlinirea lor, influențându-le astfel voința spre deprinderea practicei creștinești și deci spre reformarea vieții, a moravurilor și obișnuințelor.

Cât este de mare importanța prestațiilor, ce le cere biserica prin poruncile acestea, și cât de potrivite sunt ele, spre a înrăuri viața singuraticului individ, ca și viața obștei creștinești, apare la evidență, dacă considerăm cât de puțin firea acestor porunci. Ori, nu este de un extrem folos, — chiar dacă vom considera și numai abținerea dela lucrurile servile, poruncită pentru zilele de Dumineci și sărbători, — întreruperea aceea, regulată și legată de anumite zile, a ocupației zilnice, a alergării după materie, după „mammona nedreptății”? Trupul odihnit în acele zile nu va da răgaz minții noastre, ca să se preocupe și de alte probleme, decât cele ale traiului zilnic? Ori, participarea la sf. liturghie, fie chiar și numai participarea externă, nu poate fi prilej pentru atâtea gânduri, impresii și propusuri bune? Doctorii trupului și ai sufletului nu recomandă oare postul — cura dietetică — pentru vindecarea atâtor infirmități trupesti și sufletești? Ce bogăție de haruri produce, în sfârșit, în suflet chiar și numai o singură împărtășire bună — la Paști, cum poruncește biserica — cu sfințele taine, a pocăinții și a sf. Euharistii!

Tocmai de aceea, poruncile bisericesti implică, sub un anumit respect, o vinovăție mai mare decât călcarea poruncilor dumnezeesti, tradând în individ o *dispoziție* sufletească răutăcioasă: pentru că aci nu este vorba de afectul păcătos actual ori de îndemnul unei pasiuni puternice, ci aci se manifestează un spirit vădit de nesupunere, de neascultare față

de biserică, institutul mântuirii, refuzând mijloacele ce ea le prescrie pentru asigurarea ori pentru reîntoarcerea la o viață creștinească.

În sine, poruncile bisericești obligă sub păcat greu. Aceasta este părerea generală. Voința bisericii de a obliga sub păcat greu apare din considerarea importanței materiei, din pedepsele statorite din parte-i pentru cei neascultători, chiar din declarații exprese ale pontificilor și conciliilor, și din părerea comună și generală a teologilor. Așa încât, ori de câte ori nu împlinim aceste porunci — fără de a avea motiv suficient de excuzare, și fiind vorba de parte importantă a materiei supuse obligamentului, — păcatul este a se califica ca păcat grav. Și mai grav de sine înțeles, dacă neîmplinirea s'a pre făcut în consuetudine, ori dacă se refuză împlinirea în disprețul autorității bisericești ori cu grea sminteală a altora.

Comoditatea proprie, neglijența ori lenea nu sunt nic ele cauze de ajuns, ca să ne scuze vinovăția.

VM.

Intratul cel mic și Intreitsfântul.

Măreția liturghiei grecești se desfășură prin intrate mai ales, cari sunt caracteristiconul ritului grecesc. La sf. Liturghie sunt două intrate: cel mic și intratul cel mare. În vechime de amândouă părțile altarului eră câte o încăpere, cu numele *παιτογόρια*. Într'una din aceste — la miază-noapte — se păstrau veșmintele, vasele și cărțile liturgice, între cari și Evangelia, a cărora îngrijire eră încredințată diaconilor, de unde se numea acest local *διακονικόν*. Cealaltă încăpere — la miazăzi — se numia *πρόδεις* ori *πρόδεις* și aveă menirea, ca acolo să se păstreze pânea, vinul, tămâia și celelalte de lipsă la sf. Liturghie; în acest local eră așezată și masa proscomediei. La sf. Liturghie la cetirea Evangeliei trebuia adusă Evangelia pe altar și aceasta se făcea prin intratul cel mic. Iar darurile pregătite la proscomedie erau să fie așezate pe altar la liturghia credincioșilor, — și acest lucru se făcea prin intratul cel mare.¹⁾

¹⁾ Szabó, 171, 172.

Intratul cel mic (*εἰσοδος μικρῆ*) este procesiunea ce o face preotul cu Evangelia încunjurând sf. masă, ieșind pe ușa de miazănoapte și intrând iară în altar pe ușa împărătească. La „Mărire“ dela antifon III. preotul face trei închinăciuni înaintea sf. mese și luând Evangelia, mergând înaintea lui acoliții cu luminare, face intratul cel mic. Înaintea ușei împărătești oprindu-se, zice rugăciunea intratului: „*Stăpâne, Doamne Dumnezeul nostru...*“ rugăciune compusă de însuș sf. Vasile cel Mare în o vreme când altarul deja eră despărțit de cealaltă parte a bisericii, rugăciunea ce prefigurează intrarea credincioșilor în Sfintele Sfinților, în ceriu.²⁾

După terminarea rugăciunii binecuvântă intratul, sărută Evangelia, — și după ce chorul sfârșește cântarea, în mijlocul ușei împărătești înalță Evangelia, face semnul crucii cu ea și zice cu glas mare: „*Înțelepciune, dreptilor!*“ (ori: Înțelepciune, drepti!)

Insemnarea simbolică a intratului celui mic sf. German ne-o explică zicând¹⁾: „Intratul cu Evangelia închipuiește pe fiul lui Dumnezeu și intrarea lui în lume, cum zice apostolul: și iarăș când duce pe cel întâiu născut în toată lumea, zice: și să se închine lui toți îngerii lui Dumnezeu“.²⁾ Pentru aceea toți credincioșii se închină înaintea Evangeliei și spre a arăta reverința față de Hristos închipuit prin Evangelie, se merge înainte cu luminare și chorul cântă: „*Veniți să ne închinăm și să cădem la Hristos...*“ cântarea intratului sau *εἰσοδίζόν*. Lumina însemnează lumina adevărului și a darului ce s'a revărsat în lume prin venirea Domnului Hristos³⁾, ori cele trei virtuți teologice: credința, speranța și iubirea.⁴⁾

După unii scriitori liturgici intratul cel mic însemnează mergerea lui Isus la botez în Iordan²⁾ și lumina închipuiește pe sf. Ioan Botezătorul, despre care a prorocit împăratul David zicând: „*am gătit lumina Hristosului (unsului) meu*“.³⁾ — după altă părere prin intrat ni-se trage atențiunea, ca să ne luminăm toți pașii vieții noastre prin legea Evangeliei: „*Umblați, până când aveți lumină, ca să nu vă cuprindă întunerecul... credeți în lumină, ca să fiți fii ai luminei*“.⁴⁾

*

²⁾ Szabó, 171. ³⁾ Mihályfi, 237. ⁴⁾ Marcu 227.

¹⁾ Goar, 108. ²⁾ Evr. 1, 6. ³⁾ Marcu, 228.

¹⁾ Szabó, 173. ²⁾ Maximilianus II, 142, ³⁾ Ps. 131, 17.

⁴⁾ Ioan 12, 35, 36.

Preotul întrând în altar pune Evangelia pe sfânta masă și zice rugăciunea: „*Dumnezeul cel sfânt, carele întru sfinți odihnești...*“ cu exclamațiunea „*Că sfânt ești Dumnezeul nostru și ție mărire îndăptăm...*“, după ce se cântă de întreg poporul cântarea întreitsfântului, *ἰσιόειτον ἱεροῦ*.

Rugăciunea cântării întreitsfântului este una din cele mai frumoase și plină de simțiri. Scopul rugăciunii este ca punând înaintea lui Dumnezeu nemernicia noastră și mila cerească să înduplece pe Dumnezeu cel sfânt, carele întru sfinți odihnește, celce cu vers întreit sfânt este lăudat de Serafimi și Cheruvimi, ca să primească și cântarea întreit sfântă a credincioșilor, „*Însuși, Stăpâne, primește și din gura noastră a celor păcătoși întreit sfânta cântare*“ zice preotul rugându-se.

Cântarea întreitsfântului este și ca rugăciune cea mai des folosită, mai cu multă pietate cântată. În ritul roman, în ziua jerei creștinești, în Vinerea mare, se cântă întreisfântul în limba grecească la sărutarea crucii. Cântarea întreitsfântului nu este dela marii părinți ai liturghiei, ci a fost introdusă în sf. Liturghie numai pe vremea patriarhului Proclu, după cum ne spune Teofan în cronica sa (veacul VIII și IX): „Sub sf. Proclu a fost mare cutremur de pământ în Constantinopol patru luni zile, așa că bizantinii de frică s'au mutat afară din oraș pe locul ce se zice Câmp și acolo au stat cu episcopul rugându-se pentru mila dumnezeiască. Intr'o zi, mișcându-se pământul, tot poporul strigă Doamne miluiește-te, cătră ora a treia s'a întâmplat o minune prin putere dumnezeiască și anume un tinăr a fost ridicat în aer (se spune că a fost un lector) și s'a auzit glas din cer, zicându-i ca să spună episcopului și poporului: să facă rugăciuni cu toții zicând: Sfinte Dumnezeule, Sfinte Tare, Sfinte Fără de moarte, îndură-Te spre noi — și nimica cuvinte să nu mai pună la aceasta rugăciune. Sfântul Proclu luând știre de aceasta poruncă, a dispus, ca să cânte poporul așa și îndată s'a oprit cutremurul.“¹⁾

Simeon din Tesalonica următoarele le zice despre cântarea întreisfântului: „*Îmul întreisfântului taina sfintei Treimi ne-o arată, ce prin intruparea unuia din Treime s'a promulgat oamenilor; totodată închipuiește legătura și consimțirea oamenilor și a îngerilor. Pentru aceea înlăuntru de preot, afară de laici se cântă, căci prin Hristos s'a născut una Biserică din îngeri și oameni*“.

¹⁾ Goar, 109.

Acest imn, după cum ne spune sf. Ioan Damascenul, este compus din două locuri ale sfințelor Scripturi: anume 1. din cântarea Serafimilor: „*Sfânt, Sfânt, Sfânt e Domnul Sabaoth*“ și 2. din cuvintele ps. 41 vers 31. »*Insetat-a sufletul meu spre Dumnezeuul puternic în viață*“, adică fără de moarte.¹⁾

Cântarea cea mare a întreitșfântului se cântă cu voce dureroasă, cu voce de plângere și după prescrierea liturghierului de trei ori — de popor și de preot — și la fiecare cântare ne însemnăm cu semnul crucii. Până ce se cântă, preotul zice rugăciunea scaunului de sus (*τήν ἄνω καθέδραν*) — și, de servaște și diacon — preotul merge la scaunul de sus, ce este un tron așezat în fundul altarului și altcum este locul episcopului, binecuvântă scaunul și șede acolo ascultând cetirea Apostolului și a Evangheliei.

Iosif Sângeorgean.

Insemnări.

Aranjarea situației materiale a preoțimii noastre parecă are de gând să întârzie încă multă vreme. — Ne aducem aminte de un aviz oficial, publicat chiar pe vremea alegerilor, la adresa preoțimii: Se aduce la cunoștința preoțimii — cam așa suna avizul — că, la locurile competente se lucrează cu zor pentru aranjarea situației materiale a preoțimii și că un proiect elaborat pentru împărțirea în clase de salarizare a preoțimii va fi supus proximei sesiuni parlamentare spre discuție, etc.

Nu știm, fost-a acest aviz oficial numai un mijloc de propagandă electorală ori doară alte greutateți au reținut pe cărmuitorii țerii dela aranjarea până acum a acestei chestii așa de arzătoare pentru o tagmă socială, a cărei importanță pentru statul românesc nime nu o poate contesta. — Ar fi, întru adevăr, grozav de dureros, dacă s'ar adeveri părerile pesimiste ale unul confrate, publicate într'o revistă bisericească, ce apare la Arad („*Biserica și școala*“ nr. 27), păreri cari concludază la o atitudine neprietinoasă a celor puși la cămașarii, față cu chestiunea aceasta.

Nu ar trebui să se piardă din vedere, că în urma acestei nelimpéziri a situației materiale a preoțimii, se depopulează

¹⁾ Szabó, 178.

de preoți satele, generația tineră fuge, de-adreptul, de cariera preoțească, iar pe cei cari au rămas încă la postul lor așa de mult îi preocupă grija pâinei de toate zilele, pentru ei și pentru familiile lor, încât le este tăiat tot avântul și toată activitatea lor suferă de pe urma nesiguranței zilei de mâne.

De altă parte, blăstămul politicianismului se resimte atât de mult și în cercul restrâns al vieții dela sate.

Micii satrapi ai administrației și nu arareori diferiții candidați ai diferitelor partide și-au făcut în alegerile trecute un argument de propagandă electorală prin înșuş propagarea în popor a neîncrederii în preoții săi. Ne-a fost dat să auzim vorbe ca: loviți în cap pe popa, dacă nu face ca și voi, popa să se mărginească la slujba lui din biserică etc., în loc ca pe popor să-l îndemne la respect și la ascultare față de cei mai firești și mai desinteresați conducători ai săi. — Preoțimea, prin înșuş educația ei, prin toată concepția ei de viață este factorul cel mai puternic și stâlpul cel mai tare al ordinii sociale și al așezămintelor conservatoare de stat. S'a văzut acest lucru în toamna anului 1918 aci la noi, când numai grație autorității preoțimii noastre s'a putut da o îndrumare sănătoasă și în favorul neamului românesc, mișcării revoluționare din acele zile.

De aceea, toți cei de bună credință ai acestei frumoase țeri românești întregite să aibă ca deviză: *susținerea și apărarea autorității și a prestigiului preoțimii noastre în mijlocul poporului nostru!* — Cine știe, poate să mai fie lipsă cândva de intervenția preoțimii noastre, chiar în interesul existenței statului românesc și atunci va fi de neprețuită valoare și importanță autoritatea preotului în mijlocul poporului său.

Statul trebuie prin urmare să rezoalve chestiunea situației materiale a preoțimii spre satisfacția ei, și în interesul bine priceput al statului însuși. Corurile episcopești ale ambelor confesiuni sunt rugate de nou să atragă iarăș și iarăș atenția guvernului și să ceară aranjarea cât mai urgentă a acestei chestiuni vitale pentru biserică și stat. Înșuş preoțimea, în primul rând, prin reprezentanții ei din parlament, repartizați în diferite partide, poate contribui și ea pe diferite căi, prin memorii, intervenții, interpelări etc., la o soluționare satisfăcătoare a acestei arzătoare probleme. (vm.)

... ca toți să fie una. Pentru a-și îndeplini cu succes misiunea-i culturală, ce-i incumbă la gurile Dunării, poporul român oaută să se prezinte cât mai unit, cât mai întărit sufletește. Tot ce desparte pe români, îi slăbește în folosul dușmanilor lor seculari. Adevărul acesta nu trebuie să ne scape nici o secundă din vedere; și fiecare suntem datori să facem orice sacrificii, afară de cel al adevărului veșnic, pentru ca unitatea românilor să fie cât mai desăvârșită. Cu cât ne vom deosebi mai puțin între noi cu atât ne vom iubi mai mult unii pe alții. Și e păcat, că din împrejurări independente de voința fiecăruia, nu avem azi o limbă liturgică unică.

Despre rostul limbei bisericești, a vorbit minunat de frumos protopopul Ion Bălan, amicul meu, în interesanta lui scriere „Limba cărților bisericești“.

Înainte-i, canonicul Bunea a fost preocupat și el, de nevoia unei unice limbi românești liturgice. Se gândea ca Academia română, să revizuiască toate cărțile bisericești, și să editeze ea toate cărțile de ritual. Dacă nu mă înșel, la ceva în sensul acesta se oprise și V. A. Ureche, pe când era ministru al cultelor (1881-82). Nu s'a făcut nimic, și acum în România. Mare apare mai vădită nevoia unificării limbei bisericești.

Această unificare, o pretinde estetica literară, o pretinde adevărul gramatical și etimologic, și o pretinde, mai presus de orice, unitatea națională. Trebuie numai decât, ca din cărțile bisericești să răsară frumseța și unitatea limbei românești, așa cum a fost în trecut. Nu se cade, ca anumite expresiuni, ce au pătruns în limba bisericească, Dumnezeu știe cum, să ajungă nu numai să supere urechile mai fine, dar nu trebuie ca acele expresiuni, să ne deosebească, fără nici un rost.

Cât se impune o limbă bisericească unitară, cred că nu e nevoie să arătăm mai mult. Nu îmi închipuiesc, să fie cineva care să dorească să avem două limbi bisericești, decât doar vrășmașii neamului românesc. Întrebarea este, cum se poate face aceasta unificare?

Academia română, nu mi-se pare chemată a săvârși această mare operă, fiindcă nu are la îndemână mijloacele toate, ce sunt cerute în scopul ăsta.

Nici una din bisericile surori, nu poate face singură lucrul. Frumos ar fi, dacă arhieriei bisericilor noastre, ar lua ei în mână unificarea limbei bisericești. Din nenorocire, sunt

greutăți pe care nu le-ar putea învinge, oricât de frățească, colaborarea tuturor episcopilor români.

Mi-se pare, că inițiativa nu poate porni decât dela stat¹⁾, ca patron al amândoror biserici române, ca dela instituțiunea care are datorie să vegheze ca unitatea culturală a Românilor să fie cât mai deplină. Ministerul cultelor poate lua asupra-și editarea tuturor cărților bisericești. Financiarmente, această editare, va fi o întreprindere din cele mai rentabile, dacă va fi bine și inteligent condusă. Revizuirea fiecărei cărți, s'ar face de o comisiune, compusă din delegați ai sf. Sinod, ai mitropoliei din Blaj și ai Academiei române. Pentru a evita orice discuțiune, ar trebui retipărite cele mai vechi edițiuni, cele ce au fost primite totdeauna și de ambele biserici.

Lucrarea ar fi începută, cu Liturghierul, apoi ar veni Evanghelia, Apostolul, Psaltirea și așa înainte. In chipul acesta, sunt convins, că se va face un pas însemnat spre idealul unității românești, și fără ea să jicnim, nici chiar anumite prejudecăți.

Limba și cântecul, din bisericile românești, trebuie să fie pretutindeni aceleași, ca să ne simțim tot mai mult, că suntem una.

In 1918 izbutisem să conving pe episcopii de atunci ai bisericii Slobozia, să prevadă în bugetul acelei biserici, cu mai multe sute de mii de lei venit, o subvenție conservatorului, pentru întreținerea unei catedre de psaltichie, și editarea pe note muzicale a tuturor cântărilor bisericești, cari până acum, nu se păstrează decât pe notele acelea orientale, pe care nici nu le cunosc toți și nici nu pot asigura conservarea frumoasei cântări bisericești, care face mândria bisericii din Vechiul Regat. Din păcate, odată cu căderea guvernului, au fost schimbați și episcopii dela Slobozia; și dorul de a da tuturor Românilor o singură cântare bisericească, nu l-am putut realiza. Speram atunci, că ajutat de episcopie Slobozia, profesorul Popescu-Pasărea va duce la bun sfârșit o încercare, care de reușă, cred că ar fi avut pentru bisericile române, tot atâta însemnătate, cât a fost reintroducerea cântecului gregorian în bisericile latine, în zilele lui Piu X.

Dar ce nu s'a putut în 1918, s'ar putea face acum. Cu cât vor fi mai puține deosebiri, cu atât ne apropiăm de unifi-

¹⁾ Părerea autorului! (N. R.).

care și unire obștească. Să punem dar fiecare o pietricică la clădirea măreață a unității naționale.

M. Theodorian-Carada.

PS. Când dăm la tipar ideile de mai sus, ne pică sub ochi șirele scrise de profesorul I Simionescu, dela universitatea din Iași, în revista »Lumina«, privitor la o parte a problemei abordate de colaboratorul nostru Dl M. Theodorian-Carada.

Vorbind despre »slujba bisericească« — dl Simionescu nu se gândește de sigur la o generalizare! — spune că ea este »un canon de răbdare, un potop de cuvinte neînțelese, mormăite de un dascăl somnoros sau cântarea pe nas, repezită, răgușită a minunatelor învățături evanghelice. Cuvântul adânc ca înțeles al apostolilor sau al Mântuitorului este împărțit în note și tonuri diferite, false, din care credinciosul nu rămâne nici măcar cu atracția muzicii«.

Repetăm, suntem de credința că dl I. Simionescu va admite și excepții, chiar și pentru vechiul regat, pentru Ardeal și ținuturile noastre constatăm noi aceste excepții — cu toate acestea zicem și noi că este timpul, că chiar și părții mecanice a slujbei bisericești să i-se deie atenția ce i-se cade, ca ea încă să fie un mijloc de atracție, iar nu de alungare din biserică a lumii care are astăzi totuș oarecari pretenții de cultură artistică. — Cele zise despre slujba bisericească — despre cântări etc. — se potrivește a fi spuse și despre clădirile interioare ale bisericilor, despre curățenia lor, despre odăjdiile, despre recuisitele slujbei dumnezeiești, despre cimiteriile neîngrădite și negrijite etc.

Cât pentru cărțile noastre bisericești, poate vom mai reveni și noi, asupra interesantei probleme puse de dl M. Theodorian-Carada. (*Redacția.*)

*

La alții și la noi. Am scris în niște numeri anteriori ai acestei reviste, că în Franța adastăm la o adevărată renaștere religioasă. Revistele cele mai mari, spiritele cele mai distinse discută azi cu preferință chestiuni religioase.

Ca o nouă dovadă pentru cele spuse de noi și ca un îndemn de a se porni și la noi o astfel de mișcare, remarcăm, de astădată, o interesantă discuție „filosofică“ între René Gillouin și Du Plessis, decanul facultății juridice din Anvers, discuție ce a avut loc în nrii mai noi din Aprilie a. c. ai revistei săptămânale pentru chestiuni externe, economice și literare „L'Europe nouvelle“ (Europa nouă).

René Gillouin, deși necatolic, fiind rugat de această revistă, a scris și publicat un studiu mai lung: „Cum se poate utiliza catolicismul în cadrele regimului democratic și al cugetării moderne?“ El zice că societatea modernă, poate că nu admite dogmatismul și sistemul învechit al catolicismului, dar poate să admită psihologia și morala sa, incontestabil superioare celei Rousseau-iste și revoluționare.

Respunzând acestui studiu, Du Plessis, decanul facultății juridice, profesor de dreptul public, de istoria instituțiilor și de economia politică la universitatea din Anvers, ca un simplu laic catolic, care însă și-a ținut de datorie să cunoască catolicismul din temelii, zice că Gillouin cade în greșala multor cugetători acatolici: el consideră catolicismul ca o doctrină privată, ca părerea cutărui filosof, bunăoară. El uită că catolicismul e o societate. Nu e catolicism afară de sinul bisericii catolice una și indivisibilă, având origine apostolică. Iată ce e catolicismul: o societate contemporană, vie, durând prin veacuri, într-o netăgăduită continuitate și identitate de elemente esențiale până la Isus Hristos, întemeietorul său. Catolicismul ar fi mort, când însăș această societate ar fi moartă; câtă vreme însă trăește ea, trăește și el. Dar ea trăește azi mai mult decât altădată; și trăește într-o unitate desăvârșită: societate, sistem, psihologie, morală, viață religioasă, mistică. Toate acestea formează un singur fapt. Ridicați unul din aceste elemente, și toate celealalte cad. Ele se întemeiază, se razimă, se țin strâns unul de altul. Mai mult, ele nu sunt decât aspectele, înfățișările diferite în diferitele domenii ale uneia și aceleiaș realități, care este Hristos; și toate intervențiile autorității spirituale n'au avut scop în biserica creștină, de a impune credincioșilor gândul și voința păstorilor, ci de a impune tuturor, credincioși și conducători, turmă și păstor de o potrivă, gândul și voința lui Hristos, dar nu a unui Hristos imaginat după bunul plac al fiește căruia, ci a unui Hristos real, a Hristosului istoric.

De aceea a făcut foarte bine republica franceză, când, voinde să reia tradiția glorioasă creștină a națiunii franceze de a fi ea cea dintâiu fiică a bisericii, s'a adresat direct șefului acestei biserici: Papa dela Roma și episcopilor ei subalterni, dupăcum și când ar voi să ia contact cu o societate, ori care ar fi aceea, ar trebui să se adreseze prezidentului și organelor ei executive.

Decanul Du Plessis se ocupă și de obiecțiunea formulată de Gillouin, că catolicismul are pretenția de a dirigu și regula viața intelectuală, morală și socială a națiunii și a conduce, fără controlă, educația tinerimii. Adevărat! observă Du Plessis. Dar Gillouin a uitat să adăogă la cuvântul „tinerimii“ epitetul foarte important în această chestiune: „catolice“. Catolicii n'au nimic de zis împotriva felului cum își cresc Kanțistii, Rousseau-iștii, protestanții, Evreii etc. pe fiii lor. Și-l

pot trimite, dacă vor, și la școli ateiste. Ei îi vor deplora cel mult. Protestează însă din toate puterile, când e vorba de educația copiilor lor catolici după alte principii, decât cele ale religiei lor catolice. Căci nu sistemul dogmatic catolic e mort, ci moarte sunt sistemele filozofice și științifice vrăjmașe catolicismului.

Încă ceva. Să nu se prea pună față în față sistemele moderne cu cele ale bisericii. A fi modern e frumos și bine, dacă aceasta înseamnă progres moral și social, nu însă într'un timp de decadență. Adevăratul om de progres se preocupă mai puțin de ziua de azi, decât de ziua de mâine, pe care el o pregătește să fie și mai bună.

Incheie prin constatarea: Biserica creștină, în special cea catolică, nu se opune decât cugetelor și energiilor disolvante; cugetele și energiile constructive nicăieri nu vor afla un teren mai vast și mai grat de muncă ca aici. Acestea se vor simți într'însa ca în elementul lor.

Iată cum discută în Franța laicii chestiuni religioase — Când vom auzi din gura laicilor noștri astfel de cuvinte?

I. Georgescu.

Cronică.

Vizitațiunea canonică a Preasfințitului episcop Iuliu dela Gherla. Istoria își are orelle sale însemnate și Evanghelia ne invită să observăm semnele premergătoare: *semnele vremilor*. Sunt epoce când se pare, că lucrurile își conservă invariabil mersul și aspectul lor; pe când evenimentele mari se desvoltă încet și pe neobservate. Și apoi la un moment dat asistăm la prăbușirea instituțiilor cu care ne-am obișnuit și forme noi se ivesc și se deliniează. Suntem de abia la începutul unui nou ciclu istoric, deschis de drama sângeroasă a războiului care se pare, că nu voește să se curme. Din ruinele imperiilor stinse se nasc popoare noi cari caută cărările istoriei. Toată lumea e stăpânită de agitarea conștiințelor, de dorul nedeterminat al sufletelor, de un contrast de idealism și râvnă nesăbuită de câștig împreună cu trufie. E o lume nouă, care cu greu se ridică din istoria trecută.

În urma războiului s'au sfărâmițat multe imperii, au dat greș multe învățăături, și-au plecat aripile la pământ multe

idealuri false atât din partea învingătorilor cât și din partea acelor învinși. Și pe când o umbră deasă de desperare apasă toate popoarele, Biserica lui Hristos se înalță peste ruine și prin cuvintele „vieții de veci“ își afirmă speranțele într'un viitor mai fericit. Când ura neîmpăcată stăpânează inimile oamenilor, când pasiunile au întunecat mintea lor; o singură vorbă a fost totdeauna dreaptă, totdeauna senină, totdeauna sfântă: *cuvântul* Bisericii lipsit de ură și poftă de mărire, proclamând de pe muntele sfânt al Domnului pacea și iubirea. N'au fost în stare să-l amuțească nici ocară, nici amenințările, nici nerecunoștința. Și acel cuvânt, care a vestit totdeauna iubirea, singur el are acum drept să vestească *adevărul*. În toate momentele decisive ale istoriei Biserica a știut să fie și a și fost la culmea chemării sale. Apostolatul este un caracter esențial al Bisericii, este continuarea misiunii încredințate ei de Isus Hristos, este expresiunea, activitatea vieții sale intime divine, veșnică și indefectibilă.

Pentru înfăptuirea acestei meniri a Bisericii a apucat drumul greu al apostoliei Preasfințitul dela Gherla. A cercat să saneze relele ivite în urma războiului în viața și concepția morală a credincioșilor. Cu arma puternică a adevărului veșnic a sbiciuit tendințele subversive, cari — durere — au început a-și ridica capul ici și coleă chiar și în mijlocul credincioșilor noștri.

Nu mi-aș fi putut forma nici când o idee adevărată despre efectele unei vizitațiuni canonice, dacă nu aș fi avut fericirea ca însu-mi să le observ și să le aud din gura credincioșilor și ale preoților. Abstrăgând dela iubirea nefățărită, cu care a fost primit pretutindenea, s'a putut observa în mod vădit o întărire în credință, o alipire mai strânsă de Biserică, o rezoluțiune hotărâtă de îndreptare în mijlocul credincioșilor. S'a văzut cât e de identificat poporul cu Biserica și legea sa și cât de profund e așezat în inima lui simțul religios. Numai cultivat trebuie cu iubire și înțelepciune și avem firma speranță, că poporul nostru iar va fi aceea ce au fost strămoșii noștri: credincioși observatori ai legii Domnului, element de ordine și disciplină.

Preasfințitul episcop poate fi sigur, că grelele sale ostenele n'au fost zădarnice. (Tellus.)

Institutul Oriental din Roma. De când s'a întâmplat fatala ruptură a Bisericii răsăritene de cătră Biserica Romei celei bătrâne, pontificii romani au încercat în diferite timpuri și cu toate mijloacele oneste să o readucă iarăș la sânul mamei iubitoare. Lucru de altcum foarte natural, cunoscute fiind efectele nespuse de dezastruoase ale acestei sciziuni asupra dezvoltării culturale și politice pentru aproape întreagă omenimea. Acest scop l-a avut în vedere și actualul Pontifice, când acum doi ani a înființat Academia sau Institutul Oriental. Menirea acestui nou centru al științelor eclesiastice orientale, este de a exercită o influință binefăcătoare asupra relațiilor dintre Răsărit și Apus, pentru cauza sfântă a unirii.

Lumina adevărului este chemată să rupă cătușele schismei și pentru cunoașterea temeinică a adevăratelor tradițiuni eclesiastice orientale au de o potrivă lipsă ambele părți. Programa institutului are de scop studierea din un punct de vedere mai înalt, al istoriei, al teologiei, al dreptului canonic, ale diferitelor liturghii, al limbilor și ca deosebire studierea concepțiunii teologice a Părinților Bisericii răsăritene din primele șapte concilii ecumenice.

Ascultători ai acestei Academii pot fi numai aceia, cari și-au terminat studiile de lipsă pentru preoție. Cursul durează doi ani de zile. Studiile sunt unele obligatoare, altele facultative. Obligatoare sunt: teologia patristică, teologia bisericilor ortodoxe cu expunerea sistemelor teologice vigente azi la Orientali, cu deosebire la popoarele slave, dreptul canonic al bisericilor orientale, istoria bisericească, liturgica orientală și patrologia orientală.

Studii facultative sunt: diversele literaturi orientale, arheologia bizantină și limbile orientale, cari nu se propun în celelalte institute superioare în Roma.

Institutul are o bibliotecă bogat înzestrată cu opere de specialitate pentru studiul referințelor bisericii răsăritene.

Corpul profesoral e format din cei mai iluștri orientaliști al tuturor națiunilor și sunt numiți de însuș Pontificele. După ascultarea regulată a cursului întreg și trecerea cu succes a examenelor se poate lua și doctoratul „in scientiis quae orientales christianos populos attinent“.

Ziua bună se cunoaște de dimineața. Resultatele acestor doi ani din viața Institutului ne îndreptățesc, să sperăm fructe bogate pentru cauza sfântă a unirii bisericilor.

E neapărat de lipsă cunoașterea temeinică reciprocă a Răsăritului și Apusului. Cunoștința va avea de efect stima împrumutată și va face să dispară din inima fraților noștri aversiunea ce o nutresc acum față de Biserica apuseană, pe care o socotesc ca o instituțiune, care a adulterat învățătura celor șapte prime concilii ecumenice.

La lumina adevărului curat se vor convinge frații noștri, că tradițiunile genuine ale bisericii lor se păstrează intacte și pline de viață exclusiv numai în Biserica catolică, pe când la ei sunt lipsite de spiritul de viață dătător.

Atunci unirea cu Biserica Romei nu o vor socoti de o defecțiune dela credința strămoșilor ci vor constată, că chiar persistând în încăpăținarea lor se depărtează dela învățătura lui Ignatie, Dionisiu, Atanasie, Vasile cel Mare, Ioan Gură de aur. Gregoriu, Maxim mărturisitorul etc., cari toți cu un glas au preamărit și recunoscut scaunul sf. Petru din Roma de fundamentul și capul tuturor bisericilor.

Institutul Pontificiu face față unei lipse în adevăr simțite și sperăm, că prin spiritul iubirii creștinești de care e călăuzit și la lumina științei sublime în a cărei serviciu s'a pus, va aduce cât mai curând roadele binefăcătoare, pentru cari s'a pornit. (Tellus).

*

Donațiunea episcopului de Lugoj. În cadrele unui Consistor plenar, ținut la începutul lui August, episcopul Lugojului Dr. Tr. V. Frențiu a anunțat că, pentru acoperirea cheltuelilor extrabudgetare ale diecezei, depune, din partea sa, suma de 2 milioane de coroane, carea să formeze un fond disponibil al diecezei. — Comunicarea aceasta a P. S. Sale Dr. Frențiu, spune mai departe raportorul „Unirii“ (Nr. 52—920) a fost primită cu nespusă însuflețire, aplaudând clerul în picioare mai multe minute. A răspuns apoi mulțămind etc. Tot atunci, la fondul numit „Diecezan“, a mai dăruit 100.000 cor.

În vremea goanei nesăbuite după avere, după bogății, un om sărac — anii trecuți episcopul Frențiu dispunea de datorii făcute cu tipărirea de cărți românești — face un altruist, gest de mecenate, dăruind diecezei sale o sumă, care ca numărare este poate cea mai mare din cele dăruite bisericii noastre până acum.

Ceeace admirăm deci, în fapta mare a episcopului dela Lugoj, nu este atât de mult suma dăruită, ori cât de mare este această sumă! — Între împrejurările de astăzi, printr'o între-

prindere ori prin o vânzare norocoasă, nu a fost poate prea greu ca, și pe cale cinstită și din partea celui mai slab dotat episcop al nostru, să se realizeze suma de 2 milioane. — Admirăm însă în darul acesta gestul de desinteresare personală și abnegație, gestul de renunțare la tot nimbul și la tot confortul ce suma aceasta, ca avere particulară, i-l'ar putea pune la dispoziție, — astăzi când se pare și la noi, că omul începe dela — milionar, admirăm sărăcia apostolică, de carea preferă să fie împrejmuț în această viață, lăpădând dela sine și pentru persoana sa toată grija cea lumească... De obicei marii fundatori (nu fie zis ca imputare!) renunță la averile lor atunci când trebuie să renunțe și la această viață trecătoare. Episcopul Frențiu renunță atunci, când crede că dieceza sa poate să-i ia mai bine folosul, spre acoperirea lipsurilor cari îi sunt așa de mari tocmai astăzi! (vm.)

* .

Legăturile oficiale cu Vaticanul ale României s'au înaugurat în ziua de 29 Iulie a. c.

Dăm, după raportul din Osservatore Romano, descrierea solemnității, cu care primul ministru plenipotențiar al nostru a fost primit la Vatican. — E un moment, credem, *de istorică importanță* în viața neamului nostru, care trebuie reținut!

În 29 Iulie a fost primit de Sfinția Sa Papa Benedict XV, în audiență solemnă, d. Dr. Demetriu Pennescu, ministrul român plenipotențiar pe lângă Vatican, care în numele guvernului său și-a prezentat Sfântului Scaun scrisorile de acreditare.

Ex. Sa dl Ministru era însoțit de dl Barbu Constantinescu, secretarul Legațiunii române și de Rvss. Dr. Alexandru Nicolescu, consilier eclesiastic al legațiunii.

Ceremonialul primirii s'a petrecut astfel:

Încunjurat de nobila curte, Preafericitul Părinte ia loc în sala Tronului, unde e introdus cu ceremonialul obișnuit, de Ilustr. Nicola Canali, secretarul S. Congregațiunii a ceremoniilor, și Exc. Sa dl Pennescu care înmanuează Sfinției Sale literile de acreditare, însoțite de o frumoasă și bineșimțită cuvântare ocazională. Ii răspunde Sfântul Părinte, mulțămindu-i pentru sentimentele nobile exprimate.

După aceasta S. Sa Papa invitând pe dl Pennescu în apartamentele Sale private îl primește în audiență particulară.

Introdus iarăși în sala Tronului, Exc. Sa e prezentat asistenței Sfinției Sale, după care însoțit de Mons. Canali se prezintă și Eminenței Sale Card. Gasparri, secretarul de stat al Preafericitului Părinte.

La urmă, — în timp ce garda pontificală dădea onorurile, — dl Pennescu, petrecut de Em. Sa Card. Gasparri, părăsește Vaticanul, mergând la rezidența sa.

Instrucția și educația religioasă a tinerimii noastre din școlile secundare este, chiar acuma, un obiect de deosebită preocupare a ordinariatelor noastre episcopoești.

Ne găsim în cestiunea aceasta, ca și în alte multe cestiuni de interes obștesc, într'o situație pentru carea nu am fost pregătiți.

Până la înfăptuirea României Mari aveam abia câte-va licee și școli normale confesionale cu câți-va cateheți stabili, și aveam încă un număr destul de redus de elevi la vre-o câte-va licee de ale statului ungar. — Astăzi avem atâtea licee și alte școli secundare, la cari numărul elevilor români în special greco-catolici, este poate înzecit mai mare, decât înainte de unirea tuturor Românilor.

Instrucția și educația religioasă se prevedea din partea celor câtor-va cateheți, al căror număr aproape nu întrecea numărul degetelor dela o mână, și cu ajutorul celor, câtor-va manuale de religiune tipărite mai ales aci în Blaj.

Cetitorii noștri își vor fi aducând aminte, din cele scrise chiar în aceasta revistă, că nemijlocit înainte de războiul cel mare, și în parte și sub durata lui, cestiunea instrucției și educației religioase a tinerimii noastre fusese pusă în discuția cercurilor și autorităților competente. Din partea noastră am contribuit și noi, după puteri, ca aceasta cestiune să se resoalve și la noi în conformitate cu părerile și rezultatele pedagogice, despre cari auziam și cetiam prin revistele de specialitate ale apusului. — Se ajunsese chiar la fixarea unui nou plan de propunere al religiei în școlile secundare și au și apărut câte-va manuale lucrate în conformitate cu acel plan aprobat de autoritățile noastre confesionale, plan, care ținea samă, între altele, și de programa de studii a școlilor din vechea Ungarie.

De odată, cu întemeierea României Mari, raporturile s'au schimbat sub mai multe respecte.

Numărul elevilor noștri s'a înmulțit, a trebuit deci să se înmulțească și numărul cateheților. Manualele, ce erau destule pentru cateheza dinainte de unirea noastră politică, având dela început un tiraj potrivit împrejurărilor vechi, de atunci încoace s'au epuizat total în comerț. — Noii cateheți sunt astăzi, și la liceele statului, membrii de drept egal, alături

cu titularii celorlalte catedre, ai corpurilor profesoriale. În vara aceasta ei fac un curs special, aranjat din partea statului, în vederea pregătirii depline pentru cariera lor.

De altă parte planul de propunere al religiei astăzi trebuie să țină samă de programa analitică a școlilor secundare din România unită. Or, aceasta programă analitică nu este nici ea într'un stadiu definitiv fixat.

Având în vedere toate greutatețile momentului, Ordinariatul din Blaj — și credem că celelalte Ordinariate vor fi de acord — a hotărît să mențină de o cam dată, pe acest an, planul de propunere al religiei fixat mai anii trecuți, iar pentru a veni în ajutorul noilor cateheți, cu praxă deci mai puțină, a hotărît să li se comunice tuturor acel plan, indicându-le manualele ce le pot utiliza și punându-le în mână un succint plan analitic, cu materia ce este a se propune pentru fie-care clasă de liceu.

Credem că aceste îndrumări ale Ordinariatelor, în ceștiunea catehezei și a educației religioase, vor ajunge de grabă în mâinile cateheților noștri, rămânând ca în decursul anului școlar 1920/21 pe baza experiențelor, ce le vor avea și noii cateheți, să se continue studiarea acestei ceștiuni, luându-se, eventual, măsuri în consecință definitive pentru următorii ani școlari.

Toți frații cateheți au marea datorință ca, pe lângă oste-neala zilei, din orele de lecții, să se preocupe și de problema aceasta a planului general și special (analitic) al instrucției și educației religioase. — Din parte-ne credem, că ar fi bine, dacă Preaveneratele Ordinariate ar institui o mică *comisie catehetică* aci în centru, carea să țină contactul cu cateheții de afară, căreia cateheții noștri să-i comunice direct experiențele, propunerile etc. ale lor, cari propunerii și experiențe adunate la un loc credem că vor contribui foarte mult, la rezolvarea potrivită și mulțămitoare a problemei acestela așa de importante.

Coloanele revistei noastre, de sine înțelese, încă stau bu-curos la dispoziția celor chemați. (vm.)

Cărți, reviste, ziare.

Ape înaintea mea colecția anului al III-lea (Martie 1919 până Februarie 1920) din „*Convorbiri Științifice*“ revistă mens-suală sic! pentru știință și cultură.

În total un volumaș de 184 pagini. Cât de bogate sunt însă aceste pagini, și ce atmosferă curată de idealism se resfrânge din ele!

Un om de talent, și de o energie și stăruință extra-ordinară, cu o situație materială și socială prea modestă, (de foarte harnic și iscusit contabil al unei bănci românești din târgușorul Geoagiul de jos!), un om însă cu preocupări și cunoștințe de savant, întemeiându-și singur chiar un observator astronomic, Dl Gavril Todica, redactorul acestor „Convorbiri” susține și aceasta revistă, năcăjindu-se, cum poate — vorba Dsale —, „lucrând de trei ani de zile absolut gratuit, ba jertfind și din pungă pentru acoperirea lipselor”, dându-ne asigurarea că „dacă fiecare aderent vechiu ne-ar câștiga câte un abonat nou, am putea progresa multămitor”.

Resfoind colecția acestui an, pentru a nu știu câtă oră, — mă gândesc și fac următoarea reflexie, carea reușește foarte în defavorul publicului românesc.

Imi dau samă cât se cheltuiește astăzi pentru gazetăria noastră de partid, — câți bani și câtă energie — câtă vreme pierd chiar cetitorii acestor gazete cu cetirea atâtor coloane pline de scrisul pățimaș al politicianismului românesc (= „ca la ușa cortului!”). — Și mă gândesc la articolele de știință curată, la „spicuirile”, „reflexiunile”, „paradoxele” și „actualitățile” Dlui Todică, cari se referesc la noi și la pământul românesc, la cugetarea și ideologia noastră românească, — pe cari le cetește însă o minimă parte a intelectualilor noștri — deși ele ar trebui să fie cetite cel puțin de fiecare om ce se pretinde a fi un intelectual, cu tragere de inimă cătră țara și pământul țerii sale!

Dacă fiecare intelectual, ar renunța timp de o săptămână la cetirea celor 2—3 gazete predilecte și prețul lor l-ar trimite la Geoagiul de jos, ar primi în schimb 12 numeri din „Convorbiri științifice, cari i-ar da o hrană sufletească curată și senină, egală cu aceea ce i-o dau gazetele politice vreme de cel puțin 3 luni de zile!

Scrisul cuminte, așezat, de alte ori plin de spirit al Dlui Todica, observațiile de actualitate juste și totdeauna binevoitoare asupra vieții noastre publice, asupra instituțiilor și oamenilor noștri sunt cea mai bună recomandare acestei reviste unice, în acest fel, la noi, al căreia *cost de abonament* pe anul 1920—21 este numai 10 lei.

Pentru orientarea cetitorilor noștri dăm *Cuprinsul a. III.*

Imperativul energetic și învățământul nostru secundar: Minunile industriei (în 6 numeri consecutivi), Zări din univers (în 5 nri), Din frământările noastre, Spicuri (3 nri), Revista presei (în 2 nri), Știri (în 6 numeri), Notițe (în 5 nri), Știință și progres (în 4 nri), Paradoxe (în 3 nri), Actualități (în 4 nri), Limba matematică, Bibliografie (în 2 nri), Autodidacți. Dela Academia Română. Cursurile de profesori din Cluj. Cetind cărțile noue. Cioclii naturii. Industria lemnușelor. Interesul poartă fesul. Din exemplul altora. Noii profesori în Universitatea din Cluj. Intrebuințarea apelor Retezatului. Anul 1919. Calendarice etc.

Încă odată repetăm: recomandăm cetitorilor noștri, din tot sufletul, aceasta revistă. (m.)

*

G. Tutoveanu, Balade, București, tip. „Convorbiri literare“ soc. an. 1919.

*

Alexandru Lupeanu, „În pragul vremii“ — Indemnuri pentru săteni. Blaj, 1910. Tip. Sem. teol.

Pe 130 pagini, cu tipar bun, Dl Lupeanu un maestru al scrisului pentru poporul dela sate, dă o serie de articole potrivite țăranilor noștri și vremurilor de acum.

Indemnuri sănătoase către săteni: la muncă fără preget în ogorul țării, care ne hrănește pe toți, indemnuri împotriva curentului bolșevic, care cearcă să ne otrăvească sufletul, dragostea ce trebuie să o aibă săteanul pentru povățuitorii lui firești — către biserica și școala sa, către preoții și dascălii săi — indemnuri practice pentru gospodăria țărâncei noastre, indemnuri pentru a îmbrățișa meseriile și negoțul, iată tema celor 20 de articole, destinate sătenilor noștri!

Repetăm: pe Dl Lupeanu nime nu-l întrece în scrisul pentru popor. De aceea broșurica Dsale merită să fie răspândită mai mult decât orice altă publicație pentru popor. (v.)

Posta Redacției.

Celor cari ne-au întrebat despre situația revistei noastre, le răspundem: așteptăm toamna, ca să ne organizăm din nou. Ni-s-au dus încă 2 puțeri de muncă din centru, între cari și administratorul vechiu al revistei. Vom vedea la toamnă, cum stăm și cu finanțele și atunci vom hotărî de oarta revistei.

Dr. C. Precum vezi! Unul din »garda veche« a revistei girează astăzi, așteptând om proaspăt care să-l schimbe!

„Lumina Creștinului”

revistă catolică lunară.

Apare în Iași din anul 1913 și este redactată
de Preotul Dr. ANTON GABOR.

Abonamentul, care începe cu 1 Ianuarie, este de
10 lei pe an. Ceice abonează în decursul anului
primesc numerile apărute până la acea dată.

Fiindcă această revistă cuprinde multe știri din
toată lumea catolică, de aceea se recomandă într'un
chip deosebit Preoților și Invățătorilor.

La cerere se trimit și numere de probă.

A se adresa:

Redacția revistei „Lumina Creștinului”. IAȘI.

Au apărut!   Au apărut!

PREDICILE de ADVENT

ale lui

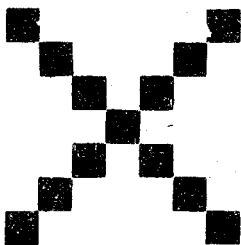
Bourdaloue, S. I.

traduse din originalul francez de

Dr. Alexandru Nicolescu,

canonic mitropolitan.

Blaj, 1920.

Numele marelui predicător francez, precum și numele traducătorului, care și până acum și-a cucerit un loc de frunte în literatură noastră bisericească, sunt destulă garanță pentru succesul acestei nouă opere.

➔ O recomandăm cu oăldură tuturor, dar mai ales preoțimii.

Se poate procura dela

Librăria Semin. teol. din Blaj.

Prețul: 18 Lei.